

Wie zegt moet **B doen.**

Een verkennend onderzoek naar een maritiem, havengebonden
documentatiecentrum in Antwerpen.

Julien Van Borm
Ere-hoofdbibliothecaris
Universiteit Antwerpen

December 2008

Inhoud

Inhoud	3
Inleiding	3
1. Context	4
2. Schets van het profiel van de betrokken partijen	4
2.1. Stad Antwerpen	4
2.1.1. Totaalplan voor de Antwerpse musea	4
2.1.2. Bedrijfseenheid Cultuur, sport & recreatie	5
2.1.3. Dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer	6
2.1.4. MAS	7
2.1.5. Andere instellingen van de Stad Antwerpen	12
2.2. Andere instellingen in Antwerpen	14
2.2.1. Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen (AUHA)	14
2.2.2. Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum	15
2.2.3. Rijn- en Binnenvaartmuseum, Antwerpen	15
2.3. Andere instellingen in Vlaanderen	16
2.3.1. Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) in Brussel	16
2.3.2. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) Oostende	16
2.3.3. Havencentrum Lillo	17
2.3.4. Waterbouwkundig Laboratorium Borgerhout	17
2.3.5. CMB archief	18
2.3.6. Koninklijke Belgische Marine Academie (KBMA)	18
2.4. De gebruikers/deskundigen van het Nationaal Scheepvaartmuseum	18
3. Enkele buitenlandse voorbeelden	20
3.1. Rotterdam	20
3.2. Amsterdam	20
3.3. Hamburg (D)	21
3.4. Bremen (D)	21
3.5. Greenwich (UK)	22
3.6. Liverpool (UK)	22
3.7. Genua (I)	22
3.8. Maine (USA)	23
4. Documentatiecentrum versus kenniscentrum	24
5. Nog een documentatiecentrum?	24
5.1. Opportuniteit	24
5.2. SWOT over een havengericht documentatiecentrum	24
6. Havengebonden documentatiecentrum	27
6.1. Missie	27
6.2. Focus	27
6.3. Publiek	27
6.4. Adviesraad	28
6.5. Inbedding	28
6.5.1. Bij het MAS	28
6.5.2. Bij het Stadsarchief	28
6.5.3. Bij het Havenbedrijf	28
6.5.4. Een zelfstandig documentatiecentrum	28
6.5.5. Een zuiver virtueel documentatiecentrum	29
6.6. Personeelsbehoeftenplan	29
6.7. Fysiek maar in toenemende mate digitaal	29
6.8. Aanzet tot een stappenplan	30
6.9. Timing	30
6.10. Kosten en baten	30
6.10.1. Kosten	30
6.10.2. Baten	31
6.11. Mogelijke subsidiëring	31
6.11.1. Bovenlokale financiering	31
6.11.2. Sponsoring	31
Bijlagen	

Inleiding

Het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen gaf in augustus de opdracht voor een verkennend onderzoek naar de wenselijkheid, de haalbaarheid en de eventuele vorm van een nieuw op te starten maritiem, havengebonden documentatiecentrum in Antwerpen.

Opdracht

- Schetsen van het huidige profiel van de betrokken partijen.
- Schetsen van het gewenste profiel van een nieuw maritiem en havengebonden documentatiecentrum.
- Voor- en nadelen van een nieuw centrum zowel voor de betrokken partijen als voor het publiek (kosten-batenanalyse).
- Te voorziene werkingsmiddelen.
- Mogelijke subsidiëring voor de uitbouw van een dergelijk centrum.
- Wenselijke fasering: vertrekken van Antwerpse samenwerking naar samenwerking met partners buiten Antwerpen.

Betrokken partijen

Een aantal mogelijk betrokken partijen werden in de overeenkomst opgesomd met de vraag om daar contact mee op te nemen en ze bij de uitwerking van dit onderzoek te betrekken. Dat is gebeurd in september en oktober 2008.

Antwerpen

- Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (EHC)
- Stadsarchief (SA)
- Gemeentelijk Havenbedrijf
- MAS/Nationaal Scheepvaartmuseum
- MAS Kenniscentrum
- Hogere Zeevaartschool
- Universiteit Antwerpen

Provincie Antwerpen

- Havencentrum Lillo

Vlaamse Gemeenschap

- Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ)
- Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE)
- Waterbouwkundig Laboratorium in Borgerhout

In de loop van het onderzoek werden daar nog contacten aan toegevoegd. Dat is met name het geval voor de gebruikers/deskundigen en de Vrienden van het Scheepvaartmuseum. Een overzicht van alle gecontacteerde partijen en de voornaamste vergaderingen zit in de bijlagen 1 en 2 van dit rapport. Alle betrokken partijen hebben heel bereidwillig meegewerkt aan dit onderzoek, een aantal onder hen zelfs verschillende malen. Daarvoor veel dank. Een bijzonder woord van dank gaat naar mevr. T. Dhaese van het Kenniscentrum van het MAS die voor de introductie zorgde en een groot deel van de gesprekken met de betrokken partijen heeft gevolgd. Zo gaat die info niet verloren eens dat deze verkenning is afgesloten.

Dit rapport schetst het profiel van de partijen die direct of indirect betrokken zijn bij de eventuele creatie van een havengebonden documentatiecentrum en gaat op zoek naar een aantal buitenlandse voorbeelden van musea met daaraan verbonden een kenniscentrum, bibliotheek en/of archief. Vanuit die dubbele achtergrond wordt dit verkennend onderzoek afgesloten met een schets van een havengebonden documentatiecentrum voor de Stad Antwerpen.

1. Context

De stedelijke overheid in samenwerking met het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen wil een ernstige inspanning doen voor de verbetering en versterking van het imago van de haven door o.a. het promoten van de zachte waarden van de haven. Dat is niet enkel een onderdeel van het PR-en communicatiebeleid van haven en stad, maar ook en vooral een onderdeel van haar opdracht tot maatschappelijk verantwoord ondernemen¹.

Die ideeën zijn uitgewerkt door prof.dr. E. Van Hooydonk van de Universiteit Antwerpen in zijn boek: *Antwerpen, internationaal havenicoon. Een visie op de identiteit van Antwerpen als havenstad*. Antwerpen, 2008. Sub 4.3.2.5 van dat boek komt een hoofdstuk getiteld: **Het oprichten van een Zeevaartpunt met maritiem museum**. Dat Zeevaartpunt, dat hij ook Nationaal Maritiem Centrum noemt, moet voor zijn museale functie nauw samenwerken met het MAS².

Op 21 augustus 2008 heeft havenscheper M. Van Peel bij de overdracht van een deel van het technisch archief van het Gemeentelijk Havenbedrijf aan het Stadsarchief aangekondigd dat de stad een havengebonden documentatiecentrum wil oprichten waar haven, economie, erfgoed en het nautische een centrale rol gaan spelen³. Dat is meteen de aanleiding voor het verkennend onderzoek dat het Havenbedrijf heeft opgestart. Door deze vooraankondiging zijn er ondertussen verwachtingen gecreëerd in Antwerpen en bij andere instellingen die op datzelfde terrein in Vlaanderen actief zijn.

2. Schets van het profiel van de betrokken partijen

De schetsen van de Antwerpse en Vlaamse instellingen die relevant zijn voor een nieuw maritiem en havengebonden documentatiecentrum blijven beperkt tot een korte algemene situering (vaak vanuit de website van deze instellingen) en, voor zover nuttig, tot een beschrijving van een mogelijke interactie met een havengebonden documentatiecentrum.

2.1. Stad Antwerpen

2.1.1. Totaalplan voor de Antwerpse musea

Punt 257 van het bestuursakkoord voor 2007-2012 van de Stad A stelt: *"Het bestuur wil een totaalplan voor de infrastructuur, de collecties en de toegankelijkheid van de stedelijke musea opmaken, met bijzondere aandacht voor de realisatie van het Museum aan de Stroom, de Red Star Line, het werelderfgoed museum Plantin-Moretus, de collectie Dora en Paul Janssen en de collectie ridder Smidt-van Gelder."*⁴

Die intenties sluiten aan bij de doelstellingen uit de vorige bestuursperiode 2001-2006. De vierde doelstelling van die bestuursperiode luidde: *"Op korte termijn verbond men aan dit streven de volgende acties: "collectie Antwerpen: structureel investeren in behoud en beheer en technische ondersteuning, en de geautomatiseerde collectieregistratie; een professioneel collectie- en aanwinstenbeleid ontwikkelen, op basis van een nota collectiebeleid en -mobiliteit; een tentoonstellingsbeleid voeren dat is gebaseerd op hoogstaand wetenschappelijk onderzoek en samenwerking."*

Dit geeft aan dat Antwerpen een meerjarenplan heeft voor de werking van haar musea dat de verschillende bestuursperiodes overstijgt en dat is goed. Een museum, bibliotheek of archief is niet gediend met een geheel van korte termijnoplossingen. Er moet structureel en in de diepte worden gewerkt. De fundamenten van een huis moeten eerst worden gelegd alvorens men aan muren, dak en afwerking kan beginnen.

¹ Schepen Marc Van Peel in zijn voorwoord op het boek van prof.dr. E. Van Hooydonk. *Antwerpen, internationaal havenicoon. Een visie op de identiteit van Antwerpen als havenstad*.

² E. Van Hooydonk. *Antwerpen, internationaal havenicoon. Een visie op de identiteit van Antwerpen als havenstad*, p. 257.

³ *Antwerpse haven wordt 'stoefkerke'*. Havenscheper kondigt komst maritiem documentatiecentrum aan. In: *De gazet van Antwerpen. Metropool-Stad* 51 van 22.08.2008.

⁴ Bestuursakkoord

<http://www.antwerpen.be/eCache/BTH/19/845.cmVjPTE1OTA5.html>

2.1.2. Bedrijfseenheid Cultuur, sport & recreatie

De bibliotheken, musea en archieven van de Stad Antwerpen zijn ondergebracht in de bedrijfseenheid Cultuur, Sport & Recreatie. Het is deze bedrijfseenheid die de intenties van de stad en inzonderheid deze de schepen van cultuur moet vertalen in concrete actieplannen.

Missie

Cultuur, sport & recreatie maakt van Antwerpen een dynamische cultuur- en sportstad, waar het voor iedereen goed is om leven. Het bedrijf nodigt uit tot de beleving van een cultuur van stedelijkheid die open, divers en (ont)spannend is⁵.

Vaste taken

Tot de vaste taken van deze bedrijfseenheid behoren o.a. het beheren van collecties en erfgoed, het uitbaten van musea en het bibliotheekwerk.

Binnen deze bedrijfseenheid is de afdeling Musea, Bibliotheken en Erfgoed onder de leiding van Steven Thielemans met succes al een aantal jaren bezig met de structurering van de vele Antwerpse erfgoedinstellingen die de stad Antwerpen rijk is en die in een wat verder verleden vaak naast elkaar opereerden zonder veel cohesie en onderlinge overlegstructuren.

In opdracht van de afdeling Musea, Bibliotheken en Erfgoed zorgde de firma Reekx Advies uit Groningen/Almere eind 2003 voor een rapport over de ontsluitingssoftwares in de stedelijke musea van Antwerpen⁶. Voor deze verkennende studie zijn de hierna volgende conclusies relevant⁷.

Rol van een museumbibliotheek

Op beleidsmatig vlak bestaan er grote verschillen in opvattingen over de rol van de museumbibliotheek tussen de verschillende instellingen. Het gaat hierbij met name over de vraag of de bibliotheek een interne handbibliotheek is of juist een algemeen toegankelijke publieksbibliotheek.

Collectiemanagement

Op het terrein van collectiemanagement bestaat binnen de Stedelijke Musea nog weinig standaardisatie (uniforme bruikleenadministratie: voorwaarden, contracten, formulieren, etc).

Samen met een versterkte aandacht voor het erfgoed in Europa en Vlaanderen hebben de vier conclusies van het Reekx-rapport in de voorbije jaren geleid tot heel wat activiteiten in de afdeling Musea, Bibliotheken en Erfgoed van de Stad.

Aanbevelingen

1. **Beleid**
Ieder museum zal een duidelijk omschreven beleid moeten formuleren waarin de rol en de taken van de museumbibliotheek worden vastgelegd. De in het beleid vastgelegde uitgangspunten dienen als vertrekpunt voor de automatisering en beslissingen over aansluiting op netwerken.
2. **Applicatiebeheer**
Van groot belang is dat het applicatiebeheer bij de Stedelijke Musea optimaal geregeld wordt. Dit betekent dat indien de Stedelijke Musea ervoor kiezen om (voorlopig) met Adlib te blijven werken hiervoor een fulltime applicatiebeheerder aangesteld zal moeten worden.
3. **Technische infrastructuur**
In een aantal gevallen voldoet de hardware niet aan de standardeisen die de gebruikte software daaraan stelt. Indien keuzes gemaakt worden voor bepaalde software, zullen deze ook ondersteund moeten worden in infrastructurele zin.
4. **Overlegstructuur**
De Stedelijke Musea zullen een overlegstructuur met Telepolis moeten opzetten waardoor de technische problemen op de juiste plaats en tijdig gemeld kunnen worden. Het is van groot belang voor de Stedelijke Musea om goed gekwalificeerd personeel te werven én te behouden, dit geldt met name voor registratiemedewerkers.

---

⁵ Cursief uit: Jaarverslag 2006 van de Stad Antwerpen
<http://www.antwerpen.be/eCache/BTH/19/845.cmVjPTE1OTA1.html>

⁶ Reekx Advies. Stedelijke musea Antwerpen. Advisering ontsluitingssoftware. Groningen/Almere, september 2003

⁷ Cursief uit: Reekx advies. Managementsamenvatting p. i-iii.

Op al deze aanbevelingen is in de voorbij vijf jaar ernstig gewerkt, maar niet overal is men daarbij al tot een consensus of eindbeslissing gekomen. De komst van het MAS heeft sommige aanbevelingen acuter gemaakt.

1. Beleid

In het MAS zullen de bibliotheken van de vier musea die daarin opgaan beperkt worden tot handbibliotheken. Mede door de komst van het MAS lijkt er een concentratiebeweging op gang te zijn gezet waarbij het aantal publiek toegankelijke bibliotheken in de Stad zal worden gereduceerd. Aanwijzingen daarvoor zijn o.a. te vinden in de relocatie van de collectie oude boeken van het Nationaal Scheepvaartmuseum in de Erfgoedbibliotheek H. Conscience en de intentie om de bibliotheek van het Volkskundemuseum daar ook onder te brengen. En de bibliotheek van het OCMW is in 2006-2007 al opgegaan in de Erfgoedbibliotheek H. Conscience. De oude bedrijfsarchieven van de musea zouden voortaan bewaard worden in het Stadsarchief.

2. Applicatiebeheer

De Stad in samenwerking met Digipolis werkt aan een offertedossier voor één enkel elektronisch beheerssysteem voor zowel object- als bibliotheekbeschrijvingen dat ook voor eindgebruikers via het web consulteerbaar zal zijn. Verwacht wordt dat dit dossier begin 2009 klaar komt. Dan loopt de aanbestedingsprocedure. De eerste realisaties mogen in 2010 worden verwacht.

3. Technische infrastructuur

In de loop van de voorbije jaren is structureel gewerkt aan de verbetering van de ICT-infrastructuur.

4. Overlegstructuur

Een overlegstructuur tussen de verschielen musea, bibliotheken en het stadsarchief werd opgezet, maar daarbovenop is de Stad ook nagenoeg klaar met de aanstelling van eindverantwoordelijken voor bibliotheekbeheer en archiefbeheer over alle musea heen. Voor de bibliotheken wordt dat de Erfgoedbibliotheek H. Conscience en voor het archief het Stadsarchief van Antwerpen.

2.1.3. Dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer

Daarnaast is er veel energie en geld gestopt in het behoud en beheer van de collecties in musea, bewaarbibliotheken en erfgoed van allerlei soort in Antwerpen. De motor daarvan is sinds 2000 de dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer van de Stad Antwerpen⁸. Collectieregistratie, digitalisering en restauratie zijn de speerpunten van dit onderdeel van het cultuurbeleid. Dit betekent ook dat taken die in het verleden in elk van de instellingen zelf moesten gebeuren nu op een hoger niveau worden uitgevoerd met meer aandacht voor de lange termijnplanning, standaarden en samenwerking. Dat is een goede evolutie. Maar medewerkers kunnen dan de indruk krijgen dat een (voorheen) essentieel onderdeel van de werking wegvult. Zo is dat ook het geval geweest in de openbare bibliotheek toen de VLACCC⁹ een groot deel van de lokale catalogiseringstaken overnam. Zo viel op korte termijn een kerntaak van het bibliotheekwerk weg. Een basisvak (buisvak) in de bibliotheekopleiding werd gereduceerd tot een bijvak. Vele bibliothecarissen zagen daarbij eerder het verlies van een taak dan de winst door het vrijkomen van tijd en ruimte voor de kerntaak van de bibliotheek: de dienstverlening aan het publiek. Zo een overgang heeft tijd nodig in de geesten van medewerkers en voor dat probleem moet er voldoende aandacht zijn zonder evenwel te raken aan de ingeslagen weg, de enige die op termijn zal zorgen voor een stabiele onderbouw van de werking van deze instellingen. Een goed overzicht van de werking van de dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer vindt men in de *Berichten* van deze dienst¹⁰. Deze dienst telde eind 2007 niet minder dan 44 medewerkers en had naar het zeggen van E. Janssen, directeur collectiebeleid, de grootste restauratie afdeling van Vlaanderen. Bij de registratie moet soms van voren af aan op een uniforme wijze herbegonnen worden zoals blijkt uit de bevindingen van Bram Jansen, vliegend registrar, over zijn werk in het Museum Mayer van den Bergh¹¹. Elders blijft het bij de opschoning en het bijwerken van de bestaande databanken. Dat is met name zo voor de MAS-instellingen.

Digitalisering van de objecten is een speerpunt in de werking van de dienst Collectiebeleid.

⁸ <http://museum.antwerpen.be/Portaalsite/behoudenbeheer/nl/home.shtm>

⁹ VLACC

http://www.vcob.be/portal/page?_pageid=373,3514303&_dad=portal&_schema=PORTAL

¹⁰ Behoud & Beheer. *Berichten* 2007. *Collectiebeleid*, jg 7, december 2007.

¹¹ B. Janssen. *Collectieregistratie. Mijn leven als vliegend registrar*. In: *Berichten van Behoud & Beheer*, jg. 7, december 2007, p. 56-59.

De Beeldbank Musea, Bewaarbibliotheken en Erfgoed geeft nu al toegang tot 5.000 foto's van topstukken, maar ook van minder gekende werken en objecten van de Antwerpse musea en instellingen¹². De Beeldbank stelt kwaliteitsvolle afbeeldingen ter beschikking (al dan niet tegen kostprijs) ten behoeve van reproducties of andere toepassingen. Ze is tegelijk bedoeld als instrument om de verkoop van die afbeeldingen en de daaraan verbonden auteursrechten te beheren. Dat is maar de top van de ijsberg die in de komende jaren zal groeien onder en boven water. Zichtbaar boven water voor het brede publiek, onzichtbaar voor het brede publiek onder water voor de medewerkers van de musea, bibliotheken, archieven en andere erfgoedinstellingen.

Met dit globale actieplan (°2006) sluit Antwerpen aan bij de Europese en Vlaamse inspanningen voor het beheer, bewaren en ontsluiten van het erfgoed. Tegen het einde van de lopende legislatuur (2012) zou de volledige erfgoedcollectie van Antwerpen moeten in kaart zijn gebracht. Zo zal Antwerpen beantwoorden aan één van de voorwaarden uit het Vlaamse Erfgoeddecreet voor de erkenning van musea¹³.

2.1.4. MAS

Website: <http://www.mas.be/>

Het MAS wordt een nieuw museum in Antwerpen met een totale vloeroppervlakte van 15.000 m² en met de collecties van vier Antwerpse musea, in totaal ruim 470.000 objecten, open in het voorjaar van 2010.

- Nationaal Scheepvaartmuseum
- Etnografisch Museum
- Volkskundemuseum
- De niet-muziekgebonden collecties toegepaste kunst van het Museum Vleeshuis.

Nieuwe ruimten voor de permanente opstelling van de museumstukken met daarbij een inkijkje in een beperkt kijkdepot vooral bedoeld om het publiek kennis te laten maken met de wijze waarop diverse objecten in de depots bewaard worden.

Het museum zal zich als erfgoedforum toeleggen op de thema's van Antwerpen als stad, stad aan de stroom en met de haven, en als stad verbonden met de wereld¹⁴. Uit de website van het MAS: *Het MAS en zijn enorme collecties vertellen het verhaal van de stad, de stroom, de haven en de wereld. Het museum focust op universele vragen: hoe gaan mensen om met elkaar, met hun omgeving en met het bovennatuurlijke? De antwoorden zijn zeer verscheiden en laten u kennismaken met een boeiende diversiteit aan opvattingen en gedragingen van mensen. Het MAS focust op deze diversiteit en staat stil bij de vele contacten tussen culturen vroeger én nu. Het verhaal komt tot leven langs verschillende routes: binnen én buiten de muren, dwars door de museumzalen en door tijden, plaatsen en culturen heen...*

Het MAS is naar het zeggen van Carl Depauw, directeur van het MAS, "work in progress". Het is een concept dat geleidelijk aan uitgebouwd wordt en dat best ook na een eerste realisatie "work in progress" blijft zodat het altijd maar weer vernieuwd wordt en steeds opnieuw kan worden bezocht. Organisatorisch is het in de eerste plaats een grote fusieoperatie van voorheen autonome Antwerpse musea. Zoals voor gelijk welke andere fusie is dat een proces van lange adem. Bij de aanvang zien de medewerkers eerder wat men dreigt te verliezen, want dat is concreet en benoembaar, en bestaat er vaak een bang afwachten van wat de toekomst zal brengen, want die is niet of althans niet voldoende gekend.

Daarenboven zal de ruimte in het MAS heel begrijpelijk vooral gaan naar de tentoonstellingen. In het MAS is geen ruimte voor de soms vrij grote boeken- en tijdschriftencollecties en de documentatiemappen van de instellingen die naar het MAS verhuizen. Ook de objecten zelf van de vier musea kunnen lang niet allemaal opgeslagen worden in het MAS. Enkel een beperkte handbibliotheek zal in het MAS ter beschikking staan van de medewerkers. Op 12 november 2008 heeft het Schepencollege in afwijking van artikel 261 van het Bestuursakkoord beslist om de gelijkvloerse verdieping van het Hessenhuis te bestemmen voor de opslag van de objecten die niet in het MAS zelf een plaats vinden met een overflow in een magazijn op de Luchtbalste. Zolang de

¹² Ph. Heylen in het *Woord vooraf* van de *Berichten van Behoud & Beheer*, jg. 7, december 2007.

¹³ H. Vanstappen. *Museumcollecties in kaart gebracht: registratieplanning voor de collectie Antwerpen*. In: *Berichten van Behoud & Beheer*, jg. 7, december 2007, p. 54-56.

¹⁴ Brochure: *MAS. Een nieuw museum in Antwerpen over stroom, stad, haven en wereld*. Antwerpen, 2008.

digitalisering van de objecten niet rond is creëert dat geen optimale werkomgeving voor de (wetenschappelijke) medewerkers: mogelijk een sterk uitgedunde bibliotheek en documentatie en depot (s) op afstand. Toch biedt het MAS een enige kans om de beperkingen van de huidige werking te doorbreken. Die kans op een *renouveau* moet met beide handen aangegrepen worden. Er zijn ook de *economy of scale* voordelen van het MAS, dingen die vanaf nu al centraal gebeuren voor de vier musea zoals: kennisbeheer, communicatie, collectieregistratie, digitalisering, administratie en financiën. Die pluspunten moeten een deel van de handicaps van de nieuwe locatie goedmaken en de veranderingen aanvaardbaar maken voor de medewerkers.

Het MAS krijgt in alle activiteiten van de dienst Behoud & Beheer veel aandacht en ook heel wat prioriteit zowel qua registratie als qua digitalisering van de objecten. Maar de opdracht is groot. Zo zal de achterstand qua collectieregistratie van de MAS-musea pas tegen 2010 zijn weggewerkt, het jaar waarin het MAS zal opengaan. Daarbij hanteert men een onderscheid tussen basisregistratie en uitgebreide registratie. Het streven is om voor alle individuele objecten minimaal de basisregistratie te voltooien. Daarenboven dient de vroegere registratie te worden nagekeken op juistheid en conformiteit met de huidige regelgeving, die pas dateert van het voorjaar 2006. Alleen al voor het Volkskundemuseum en het Nationaal Scheepvaartmuseum werden tussen tegen eind 2006 zo een 40.000 records geregistreerd. Een ontzaglijk werk, maar een voorwaarde voor al het verdere werk in de toekomst en voor de digitalisering van de objecten. De digitaliseringopdracht zal nog veel meer tijd vergen. Daarvoor werd een digitaliseringbeleid uitgewerkt. Daarbij zal de nadruk liggen op het vergroten van de digitale toegankelijkheid voor de klant en de medewerkers van het MAS¹⁵. Dat wordt nu planmatig aangepakt sinds een digitaliseringsaudit in 2007 nogal wat verschillen aan het licht bracht in doelstelling en uitvoering. De centralisering van sommige activiteiten heeft ook hier haar efficiëntie bewezen.

2.1.4.1 MAS/Kenniscentrum

Het MAS/Kenniscentrum is tegelijk een project en de pijler van de kennis en informatie over de MAS-collecties.

MAS Kenniscentrum

Een project gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap dat van start is gegaan in oktober 2006 en bestaat uit 3 fasen. De hoofddoelstelling is een stappenplan voor de realisatie van een kenniscentrum in casu het MAS.

Fase 1 (oktober 2006-december 2007)

Onderzoek naar het beheer van de kennis over de collectie en de thematiek van het MAS.
Resultaat: Kennisplan voor het MAS, ook bruikbaar voor andere erfgoedinstellingen.

Fase 2 (januari 2007-september 2009)

Focus op het wetenschappelijk onderzoek in de erfgoedsector en de rol die het kenniscentrum van een museum daarin kan spelen. Formulering van missie, visie en doelstellingen.

Fase 3 (oktober 2009-)

In de derde fase van het project staat de klant centraal, zowel de museumbezoeker als de gebruiker van het kenniscentrum. Het gaat dan over de ontsluiting en de presentatie van de kennis over en rond de collectie: een schakel tussen collectie en publiek.

MAS pijler

Het Kenniscentrum als structurele pijler in de werking van het MAS.

Het Kenniscentrum moet de ruggengraat worden van alle kennis en informatie van het MAS en moet tevens zorg dragen voor de ontsluiting van die kennis.

De concrete doelstellingen van het Kenniscentrum zijn in 2008 breed uitgezet en moeten geleidelijk over de komende jaren worden gerealiseerd¹⁶.

1. *Verzamelen van data en metadata over de collecties.*
2. *Ondersteuning van het wetenschappelijk onderzoek.*
3. *Opstellen van een digitaliseringsaudit en -plan.*
4. *Creëren van een online publiekscatalogus.*

¹⁵ *Digitaliseringsplan MAS-musea. Versie 16.11.2007.*

¹⁶ *MAS-Kenniscentrum: van project naar pijler.*
Intern document van het MAS. 2008.

5. *Virtuele erfgoedparticipatie in samenwerking met publiekswerking MAS en de Erfgoedcel Antwerpen.*
6. *Kennismanagement.*
7. *Digitaal platform voor kennisdeling en –uitwisseling via een intranet wiki¹⁷.*
8. *Kwaliteitsbewaking van de interne werkprocessen van het MAS.*
9. *Uitbouwen van een nationaal en internationaal netwerk.*
- 10. *Ontwikkeling van een maritiem documentatie- en expertisecentrum bij het MAS.***
11. *Realisatie van een geïntegreerde toegang tot de Antwerpse erfgoedcollecties in samenwerking met de andere spelers in dit veld.*

Een indrukwekkend programma en een boeiende opdracht waarvan alsnog slechts een klein deel is gerealiseerd en waarvoor nu maar anderhalve medewerker beschikbaar is, maar waarvoor hulp wordt aangereikt door de activiteiten van de dienst Collectiebeleid/Behoud en Beheer van de Stad Antwerpen.

2.1.4.2 MAS Erfgoedcel

Website

<http://www.erfgoedcelantwerpen.be/>

De Erfgoedcel Antwerpen wil zoveel mogelijk Antwerpenaren warm maken voor het rijke erfgoed in Antwerpen. De Erfgoedcel Antwerpen maakt er werk van om dit erfgoed te tonen. Dat doet ze sinds 2000 samen met de vele Antwerpse erfgoedbewaarders.

Missie¹⁸

De Erfgoedcel Antwerpen laat de mensen de rijkdom van het culturele erfgoed ontdekken en beleven. Zij doet dat door middel van projecten, communicatiemiddelen en beleid(sondersteuning) om participatie van het publiek en de erfgoedsector te bevorderen.

De Erfgoedcel Antwerpen - als een cel binnen het Museum aan de Stroom (MAS) | Erfgoedforum - neemt de ruimere extra-muros werking van het MAS | Erfgoedforum op zich en werkt mee aan het verhaal van de stad Antwerpen. De Erfgoedcel Antwerpen richt zich daarom onder meer op de extra-museale en collecties aanwezig in alle districten van Antwerpen.

De Erfgoedcel Antwerpen onderhoudt en bevordert de netwerking, in en vanuit Antwerpen, van wijk tot district, van district tot stad, van stad tot Vlaanderen. Zij doet dat met het oog op een brede en kwaliteitsvolle erfgoedzorg en ter versterking van de uitwisseling van expertise en ideeën en van praktische samenwerkingsverbanden in en vanuit het erfgoedveld.

De Erfgoedcel Antwerpen heeft de specifieke rol het culturele erfgoed in al zijn verscheidenheid in kaart te brengen en in haar maatschappelijke context te situeren om er zo waardering voor op te wekken bij de vele gemeenschappen in de stad en daarbuiten.

De Erfgoedcel Antwerpen is in de MAS-structuur ondergebracht. Zij werkt samen met Collectiebeleid/Behoud en Beheer van de musea stad Antwerpen¹⁹.

2.1.4.3 MAS/Nationaal Scheepvaartmuseum

Het profiel van het Nationaal Scheepvaartmuseum van Antwerpen is vooral historisch gericht met inbegrip van scheepstechniek en scheepsbouw, niet alleen over Vlaanderen en België maar ook in Nederland, Noord-Frankrijk en het nabije Duitsland. De collectie objecten en de bibliotheek van het Scheepvaartmuseum zijn van grote waarde en als dusdanig ook internationaal bekend. Er zijn bv modellen van Middeleeuwse schepen die elders niet te vinden zijn en daarom vaak worden gevraagd

¹⁷ WIKI: een webgebaseerde software waarmee de inhoud voor de gebruiker online met een browser kan bewerkt worden. Een WIKI is derhalve een combinatie van software en internet pagina's. Ebersbach, A e.a. Wiki: *Web collaboration*, Berlin, 2006.
<http://nl.wikipedia.org/wiki/Wiki>

¹⁸ Uit de website van de Erfgoedcel.
http://www.erfgoedcelantwerpen.be/item.php?itemno=1_4&lang=NL&PHPSSESSID=d394531ca32592ff0a60477882150d4f

¹⁹ *Digitaliseringsplan MAS musea*. Versie 16 november 2007, p. 16.

voor tentoonstellingen. Eind 2008 gaat het museum dicht tot het in 2010 weer verrijst in het MAS. Nu al zijn medewerkers onttrokken aan de directe werking van het museum en op een andere voorlopige plek gehuisvest.

De bibliotheek van het museum herbergt naast een collectie boeken en tijdschriften (o.a. het Lloyd's register en het register Bureau Veritas) ook een stel waardevolle archieven (o.a. over de Antarctica expeditie van de Belgica). De bibliotheek (gesloten sinds 1.1.2008) is weinig ontsloten, weinig bekend, en was de laatste jaren maar beperkt open en dus ook weinig gebruikt. De komst van het MAS is dé opportuniteit voor een nieuw elan.

Bij de gebruikers en de Vrienden van het Scheepvaartmuseum leeft er veel nostalgie naar de betere tijden die dit museum ooit heeft gekend. Zij blijven ijveren voor een apart grootschalig scheepvaartmuseum naar het voorbeeld van analoge musea in het buitenland (zie voorbeelden in hoofdstuk 3 van dit rapport). Het Antwerpse museum draagt 'nationaal' in zijn naam, maar daar blijft het dan ook bij. Het heeft geen organisatorische link met een federale instelling en ook geen federale financiering²⁰.

Overzicht MAS/Nationaal Scheepvaartmuseum

Personeel	2,5 VTE medewerkers, inclusief de enige wetenschappelijke medewerker.
Leiding	Rita Jalon
Objecten	Raming: 95.000, waarvan ca. 40.000 foto's en 30.000 scheepsplannen.
Boeken, tijdschriften, foto's en archieven	Boeken, tijdschriften, foto's en archieven zijn allemaal opgenomen in wat hier de bibliotheek heet. Boeken: 580 strekkende meter Tijdschriften: 320 meter Archief: 8 meter Totaal: ca. 900 strekkende meter, heel compact opgesteld in een daartoe ongeschikt magazijn dat via een grote poort rechtstreeks uitgaat op de Schelde. In het totaal 45.000 nummers in de inventaris
Bibliotheek	De bibliotheek was tot 1.1.2008 heel beperkt toegankelijk. Geen budget, geen collectievorming en eigenlijk ook geen bibliothecaris. De "leeszaal" in een torengebouw van het Steen moet zowat de kleinste leeszaal zijn in Vlaanderen. Door de belabberde staat waarin zich deze bibliotheek bevindt en door de heel beperkte openingsuren zijn er ook niet veel gegadigden voor de twee stoelen aan de enige leestafel die deze bibliotheek 'rijk' is. De basiscatalogus is nog steeds de oude kaartcatalogus. Slechts een kwart van de catalogus is opgeslagen in een ADLIB-databank die buiten de bibliotheek niet consulteerbaar is. Maar er is snel beterschap op komst. Op het budget van 2008 van het Kenniscentrum van het MAS is 40.000 euro vrijgemaakt voor de verdere automatisering van de catalogus van de bibliotheek.
Inventarisatie objecten	De inventaris van de objecten is opgeslagen in een ADLIB-databank. Die bevatte in september 2007 63% van alle objecten. Daarvan was 41% gecontroleerd. Het ritme van de collectieregistratie wordt met het oog op de verhuizing naar het MAS sterk opgevoerd.
Digitalisering objecten	Een digitaliseringsgraad van 41% per 1.9.2007. Foto's op papier (40.000) zijn al ingescand, de scheepsplannen nog niet. Dat moet alsnog gebeuren voor de foto's op glas. Nog te doen: archief en objecten. Het belangrijke archief over de Belgica Antarctica expeditie onder de

²⁰ Het museum werd "Nationaal" omdat het rijk in de jaren '50 van de vorige eeuw een overeenkomst sloot met het Antwerps stadsbestuur over een "nationaal" scheepvaartmuseum dat ook een "nationale" collectie moest herbergen. Het rijk subsidieerde de verbouwingswerken en droeg de collectie van het Bestuur van het Zeewezen over aan het Antwerpse museum.

	leiding van De Gerlache is gedigitaliseerd door de goede zorgen van het VLIZ in Oostende.
--	---

Veiligheidshalve (gevaar voor waterschade en diefstal en betere beheer- en bewaarcondities) zijn de publicaties tot 1830 weggehaald uit het museum en al dan niet definitief ondergebracht in de Erfgoedbibliotheek H. Conscience.

Het aantal bezoekers van de bibliotheek is gedaald tot zo een 70 per jaar. Eind december 2008 sluit het museum zijn deuren en krijgt het Steen een andere toekomst met een kindvriendelijke invulling²¹. Kort na de sluiting moeten de collecties worden verhuisd en het gebouw leeggemaakt. Onder de leiding van een verhuiscoördinator wordt die verhuizing nu voorbereid. In de verhuisfase en tot er een nieuwe locatie wordt gevonden voor de bibliotheek blijft die mogelijk ontoegankelijk.

In het MAS krijgt het Scheepvaartmuseum één ruimte van 800m² voor de permanente opstelling. Daarnaast is er het Maritiem Park langs de kaaien met vooral een verzameling boten en een attractieve speelboot voor kinderen. Dat is al een onderdeel van het Maritiem Lint dat langs de Schelde zal lopen van het Steen tot aan het MAS.

In het MAS is geen ruimte voor de bibliotheek, de archieven en de foto's. Foto's kunnen na digitalisering eventueel naar het fotodepot in het Hessenhuis. Archieven eventueel naar het Stadsarchief. Een beperkte boeken- en tijdschriftencollectie kan mee naar het landschapskantoor in het MAS. Een groot deel van de collectie van het Scheepvaartmuseum valt ruim buiten het collectieprofiel van de EHC, de stadsbibliotheek van Antwerpen. Bijzondere aandacht moet gaan naar de vele schenkingen en de clausules van de schenkingen en legaten, die mogelijk een eventuele verwijdering uit de collectie bemoeilijken. Dat geldt ook voor sommige collecties die eigendom zijn van de Koninklijke Marine Academie en van de Vrienden van het Scheepvaartmuseum.

2.1.4.4 MAS/Volkskundemuseum

Het Vlaams erfgoeddecreet heeft het tij voor de volkskunde ten goede gekeerd. De komst van het MAS wordt in het Volkskundemuseum gezien als de enige mogelijkheid om de activiteiten in Antwerpen verder te zetten en zo mogelijk nog uit te breiden. Het Volkskundemuseum wil in het MAS de klemtoon leggen op het dagelijks leven in de XIXe en de vroege XXe eeuw.

Overzicht MAS/Volkskundemuseum

Personeel	Net iets meer dan 3 medewerkers, daaronder 1 wetenschappelijk medewerker, tevens conservator. Zoals bij andere instellingen in de volkskunde kan deze vaste ploeg rekenen op de medewerking van een aantal enthousiaste vrijwilligers en stagiaires uit universiteit en hogeschool.
Leiding	Werner van Hoof
Objecten	180.000
Boeken	Ca. 16.000 titels
Tijdschriften	In het totaal 1.000 tijdschriftentitels in de databank. 70 lopende tijdschriften (vaak ruilabonnementen met het tijdschrift <i>Volkskunde</i> dat uitgegeven wordt door het Volkskundemuseum, in 2000 nog bekroond met de Visser-Neerlandiaprijs).
Documentatie	Uitvoerige documentatie aanwezig.
Archief	Bedrijfsarchief naast een aantal andere archieven van organisaties waarmee het museum een nauwe band heeft gehad zoals het archief van het K.C. Peeters Instituut en het archief van E. Van Heurck.
Foto's	Papierpositieven: 4.000 records Glaspositieven: 5.000 records Glasnegatieven: 1.000 records
Bibliotheek	Integraal opgenomen in de databank, maar die is voor klanten enkel lokaal in het museum raadpleegbaar.
Inventarisatie objecten	Eind 2007 was slechts een vierde van de collectie (39.000 objecten) opgenomen in een ADLIB-databank en de bestaande databank was volgens het document <i>Digitaliseringsplan MAS musea</i> al voor drie vierde gecontroleerd. Het ritme van de collectieregistratie wordt met

²¹ Beleidsplan 2008-2010 Stad Antwerpen actiepunten 187.

	het oog op de verhuizing naar het MAS opgevoerd (vooral bulkregistratie).
Digitalisering objecten	Voor 12.500 objecten was er per 1.9.2007 een digitale afbeelding gemaakt, maar de links tussen beschrijving en afbeelding kloppen niet altijd.

Na de verhuizing naar het MAS worden de gebouwen van het Volkskundemuseum verkocht²².

2.1.4.5 MAS/Etnografie

Ook het etnografisch museum hoort samen met de gift van precolumbiaanse kunstwerken van Dora Janssen-Arts thuis in het MAS. Meer dan de andere musea heeft Etnografie een traditie van wetenschappelijk onderzoek. Zelf had de conservator zich een andere toekomst gewenst en al uitgetekend. De plotse ommekeer samen met de verwachte nieuwe werkomstandigheden in het MAS maken dat het geloof in het nieuwe perspectief nog niet erg groot is.

Overzicht MAS/Etnografie

Personeel	8 medewerkers waaronder 4 wetenschappelijke medewerkers, één voor elk continent buiten Europa.
Leiding	Jan van Alphen
Objecten	40.000 objecten nu opgeslagen in de geklimatiseerde kelders van het museum.
Boeken	Ca. 9.000 boekenrecords.
Tijdschriften	650 tijdschriften
Documentatie	70.000 documenten.
Archief	5.000 items.
Foto`s	Duizenden foto`s, dia`s, glasplaten enz.
Bibliotheek	De bibliotheekcollectie wordt actief op peil gehouden door aankoop en giften. De bibliothecaris is echter bij vertrek niet vervangen.
Bestandsinventarisatie	35.500 objecten (89% van het totaal) waren per 1.09.2007 geïnventariseerd in een ADLIB bestand dat enkel in het museum zelf kan geconsulteerd worden.
Digitalisering objecten	Per 1.09.2007 waren al 9.500 objecten digitaal aanwezig. Met het oog op de verhuizing worden nu alle stukken gedigitaliseerd.

Het museum blijft nog open tot medio 2009. Daarna sluit het om opnieuw te verrijzen in het MAS. Na de verhuizing naar het MAS worden ook de gebouwen van het Etnografisch museum verkocht²³. In het MAS krijgt de etnografie in de cluster 'Wereld' een ruime plaats toebedeeld. Maar het MAS wordt een totaal gebeuren. De cluster 'Wereld', zoals het deel van het Etnografisch Museum in het MAS zal heten, zal ook doordrongen zijn van 'Stad en Haven' en 'Beelden van Elkaar', zoals de andere clusters zullen heten.

2.1.4.6 MAS/Vleeshuis

In het Vleeshuis wordt *De klank van de stad* ondergebracht, een muziek-georiënteerd museum. De rest van de huidige collectie, de toegepaste kunst, verhuist op termijn naar het MAS. De onderstaande beschrijving blijft omwille van deze overgangssituatie beperkt.

Overzicht

Objecten	80.000
Bestandsinventarisatie	40.000 records van objecten (50% van het bezit) per 1.9.2007. Maar slechts voor 10% gecontroleerd.
Digitalisering objecten	Haast 14.000 digitale afbeeldingen (17%).

2.1.5. Andere instellingen van de Stad Antwerpen

Andere instellingen van de Stad Antwerpen die van belang zijn voor een nieuw op te richten havengebonden documentatiecentrum en waarmee een nauwe band zou moeten uitgebouwd worden

²² Collegebesluit van 27.06.2008 (8083)

²³ Collegebesluit van 27.06.2008 (8083)

zijn de Erfgoedbibliotheek H. Conscience, het Stadsarchief en het Documentatiecentrum van het Havenbedrijf.

2.1.5.1 Erfgoedbibliotheek H. Conscience (EHC)

Website: <http://stadsbibliotheek.antwerpen.be/>

De EHC is een sterke speler in het Antwerpse en Vlaamse bibliotheeklandschap. Zij profileert zich als een erfgoed- en bewaarbibliotheek met een breed profiel. De collectie is integraal ontsloten via Anet, het netwerk van bibliotheken rond de Universiteit Antwerpen met Brocade als bibliotheekautomatiseringssoftware. De EHC is met haar oude collecties aanwezig in de STCV, de Short Title Catalogus Vlaanderen, een online-bibliografie van in Vlaanderen gedrukte boeken uit de zeventiende eeuw²⁴.

Collectieprofiel

De Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience (voorheen Stadsbibliotheek) verzamelt vooral de volgende onderwerpsgebieden

- Nederlandse letterkunde
- Geschiedenis van Vlaanderen
- Volkskunde Vlaanderen
- Kunst Vlaanderen
- Boekgeschiedenis
- Antverpiensia
- Oude drukken
- Geschiedenis van de exacte en van de toegepaste wetenschappen

Vooraf in de collectie Antverpiensia zijn documenten te vinden die betrekking hebben op de (geschiedenis) van de Antwerpse haven. In het voorbije jaar zijn ook de oude drukken van het Scheepvaartmuseum van voor 1830 in bewaring gegeven aan de EHC. In de nabije toekomst zal de EHC de spil worden van de vele, meestal kleinere bibliotheken, bij archieven, musea en onderzoeks- en erfgoedinstellingen van de Stad Antwerpen. In een beperkt aantal gevallen zal zij die collecties mogelijk ook overnemen. Dat is waarschijnlijk het geval met de bibliotheek van het Museum voor Volkskunde, waarvan de collectie integraal valt binnen het collectieprofiel van de EHC.

Tussen het Havenbedrijf en de Stad Antwerpen bestaan er afspraken waarbij uitgewide delen van de collectie van de bibliotheek van het Havenbedrijf die passen in het collectieprofiel van de EHC in die laatste een plaats krijgen. Door de participatie in het Anet-netwerk van de Universiteit Antwerpen kunnen titels in de catalogus op een makkelijke en kosteffectieve wijze van de ene bibliotheek naar de andere worden overgeheveld.

2.1.5.2 FelixArchief

Website:

<http://stadsarchief.antwerpen.be/>
www.FelixArchief.be

Het FelixArchief is de nieuwe naam voor het Stadsarchief van Antwerpen (2006: 28 VTE-medewerkers)²⁵. Informatie over het archiveringsbeleid is te vinden op een pdf op de website sub http://stadsarchief.antwerpen.be/Unrestricted/Folder.aspx?document_id=09041acf80001046&format=pdf.

Op 21 augustus 2008 werd een deel van het technisch archief van het Havenbedrijf overgedragen aan het Stadsarchief. Het Kenniscentrum van het MAS onderzoekt en stimuleert de overdracht van de archieven van de vier musea van het MAS naar het FelixArchief, althans voor zover die archieven passen in het collectieprofiel van het stadsarchief.

---

²⁴ STCV
<http://www.stcv.be/ned/>

²⁵ Jaarverslag Stad Antwerpen 2006.
<http://www.antwerpen.be/eCache/BTH/19/845.cmVjPTE1OTA1.html>

2.1.5.3 Felix pakhuis

De Openbare Bibliotheek Antwerpen heeft een filiaal van ca. 300m² op de gelijkvloerse verdieping van het Sint Felixpakhuis. Mogelijk komt die vloeroppervlakte snel vrij. De rest van de gelijkvloerse verdieping werd eind 2008 door de Stad in concessie gegeven aan een privé firma.

2.1.5.4 Bibliotheek en documentatiecentrum van het Havenbedrijf Antwerpen

Website

http://www.havenvanantwerpen.be/portal/page/portal/POA_NL

Het Gemeentelijk Havenbedrijf is een 'Founder' voor het MAS.

De bibliotheek en documentatiecentrum van het Gemeentelijk Havenbedrijf Antwerpen (GHA) heeft een ondersteunende functie voor het GHA en een informatie- en documentatiefunctie voor het externe publiek (ca. 1.000 bezoekers per jaar). Daarvoor zorgen 7 medewerkers. De volledige collectie van de bibliotheek van het GHA is opgenomen in de Anet-catalogus (4.500 titels). Daarnaast onderhoudt de bibliotheek ook een eigen databank Metis (*Multilingual Electronic Transport Information System*) met de *full text* van zo een 130.000 artikelen en rapporten. Het GHA werkt ook aan een beeldbank over de haven die op termijn op het web zal worden gezet.

In de komende jaren zal de bibliotheek evolueren naar een kenniscentrum en zal daarmee de grenzen van het louter verstrekken van beschikbare informatie overstijgen. Het Havenbedrijf rekent erop dat de afspraken en gebruiken over de overdracht van afvoer met de Erfgoedbibliotheek H. Conscience en de bibliotheek van de Universiteit Antwerpen zullen worden voortgezet. Zolang de UA-bibliotheek geen uitbreiding krijgt van haar magazijnopslagcapaciteit zal dit moeten gebeuren binnen een restrictief collectieprofiel dat de universiteitsbibliotheek nu in overleg met de faculteiten aan het opstellen is.

2.2. Andere instellingen/organisaties in Antwerpen

2.2.1. Associatie Universiteit & Hogescholen Antwerpen (AUHA)

Website

<http://www.associatie-antwerpen.be/>

2.2.1.1 Universiteit Antwerpen (UA)

Website

<http://www.ua.ac.be/>

Departement Geschiedenis

Het departement Geschiedenis en in het bijzonder de onderzoeksgroepen stadsgeschiedenis en bedrijfsgeschiedenis zijn direct geïnteresseerd in en bereid om samen te werken met een havengebonden documentatiecentrum dat het onderzoek kan faciliteren. Nu al zijn een aantal havengebonden topics opgenomen als mogelijke onderwerpen voor de masterproef, die in de nieuwe bachelor/masterstructuur van het hoger onderwijs de voormalige licentiaatsthesis heeft vervangen. Het lijkt geen twijfel dat dit ook zo is voor de historische opleidingen en onderzoeksgroepen bij de andere Vlaamse universiteiten. Het Departement Geschiedenis van de UA is graag bereid om mee te werken aan de oprichting en de begeleiding van een havengebonden documentatiecentrum in Antwerpen.

Bibliotheek

De Bibliotheek van de UA staat open voor alle leden van de Associatie maar ook voor externen vanaf de leeftijd van 18 jaar, zowel voor consultatie als voor leen. Anet, het automatiseringsteam van de UA-bibliotheek, verzorgt op dit ogenblik niet alleen de automatisering van de bibliotheek van de universiteit zelf, maar ook de automatisering van een aantal belangrijke bibliotheken in de stad: Stadsbibliotheek, Havenbedrijf, Museum Plantin-Moretus, Prentenkabinet, Stadsarchief en de Baliebibliotheek in het gerechtshof. Op die manier wordt een collectieve catalogus gecreëerd van de

voornaamste bibliotheekcollecties in Antwerpen²⁶. Deze catalogus is vrij beschikbaar op het web. Daarenboven zijn met de partners van Anet een aantal afspraken gemaakt over de wederzijdse dienstverlening. De UA-bibliotheek is bereid om deze activiteiten ook in de toekomst verder te zetten. Op één punt zal de UA restrictiever zijn dan de vroegere UFSIA-bibliotheek: de opvang van elders afgestoten literatuur. Bij de creatie van de nieuwe bibliotheek op de Stadscampus werd de gevraagde uitbreiding van de opslagcapaciteit in de magazijnen vooral om budgettaire redenen niet toegestaan. De bibliotheek loopt nu al tegen de grens aan van haar opslagvermogen en zal daarom voortaan erg selectief moeten zijn bij het aanvaarden van giften. Vooral het Havenbedrijf heeft daar in het verleden gebruik van gemaakt om afvoer uit zijn bibliotheek toch nog elders beschikbaar te houden.

2.2.1.2 Hogere Zeevaartschool

Website

<http://www.hzs.be/>

De Hogere Zeevaartschool is de enige hogeschool in België die opleidingen nautische wetenschappen en scheepswerktuigkunde aanbiedt in twee afdelingen, een Nederlandse- en een Franstalige.

De Hogere Zeevaartschool bezit vooral actuele, vooral nautische informatie. Voor haar opleidingen is zij in hoge mate autonoom qua informatietoevering. De bibliotheek kan sinds enkele jaren rekenen op de medewerking van een universitair geschoolde bibliothecaris. De Hogere Zeevaartschool verwelkomt het Antwerpse initiatief voor de oprichting van een havengebonden documentatiecentrum en wil daar graag mee samenwerken voor academische begeleiding, voor de creatie van een collectieve catalogus en occasioneel ook voor het afstoten van oudere literatuur die geen praktisch nut meer heeft voor de opleidingen.

2.2.2. Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum

De vriendenvereniging van het Nationaal Scheepvaartmuseum stond mee aan de wieg van het Nationaal Scheepvaartmuseum in Antwerpen. De vereniging, in 1939 opgericht, ijverde vanaf het begin voor de creatie van een nationaal maritiem museum te Antwerpen. Door aankopen en door hun bemiddeling speelden de Vrienden door de jaren heen een belangrijke rol in de opbouw van de huidige collectie. Deze vereniging telt nu ruim 400 leden²⁷.

De Vrienden van het Nationaal Scheepvaartmuseum vinden de inkwartiering van 'hun' museum in het MAS geen gelukkige ontwikkeling. In een recente publicatie van Kapt. Geert De Vriese wordt dit als volgt verwoord²⁸:

"Nu [2008] zijn we al zo ver dat over maritiem zelfs helemaal niet meer wordt gesproken. Er blijft amper één verdieping [van het MAS] over voor de geschiedenis van de Antwerpse haven. Scheepvaart komt niet meer aan bod en de museumhaven ernaast blijft troosteloos leeg op een lichtschip en enkele oude binnenschepen na."

Zij blijven ijveren voor de creatie van een nieuw, volwaardig scheepvaartmuseum Als locatie stellen zij voor: het complex van het oude Loodswezen, inclusief het boeienmagazijn en Margueriedok.

2.2.3. Rijn- en Binnenvaartmuseum, Antwerpen

Sinds 1977 stelt het Rijn- en Binnenvaartmuseum zich tot taak het culturele en industrieel archeologische erfgoed van de binnenvaart in het algemeen en de Belgische binnenvaart in het bijzonder te bewaren en tentoon te stellen. Dit gebeurt in het drijvend museum van 3 schepen aan een koord gelegen in het Bonapartedok te Antwerpen²⁹.

²⁶ <http://anet.ua.ac.be/>

²⁷ <http://museum.antwerpen.be/scheepvaartmuseum/>

²⁸ Kapt. Geert De Vriese. *Voorstel tot het oprichten van een nieuw "Nationaal Maritiem Museum" te Antwerpen in het complex van het oude Loodswezen, boeienmagazijn en Margueriedok. Daarbij inbegrepen de conservatie van de Koggen van Doel als kern van de oude collectie van het Steen, met uitbreiding door een tentoonstelling van de moderne scheepvaart, baggervaart, enz.* Antwerpen, november 2008.

²⁹ Rijn en Binnenvaartmuseum, Antwerpen.

<http://www.vcmcontactforum.be/nl/index.cgi?id=989&nav=true>

Het MAS zal over korte tijd een samenwerkingsovereenkomst ondertekenen met het Rijn- en Binnenvaartmuseum.

2.3. Andere instellingen in Vlaanderen

2.3.1. Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed (VIOE) in Brussel

Website

<http://www.vioe.be/>

Het Vlaams instituut voor het Onroerend Erfgoed of VIOE is een wetenschappelijke instelling, binnen het beleidsdomein RWO van de Vlaamse Overheid, met als missie het onderzoek van, kennisbeheer en -verspreiding over, en ontsluiting van het onroerend erfgoed (zowel monumenten, landschappen, archeologie, als **maritiem en varend erfgoed**).

Het instituut is ontstaan uit de smelting van het voormalige Instituut voor het Archeologisch Patrimonium (IAP) en gespecialiseerde onderzoekers van de kenniscel van de voormalige afdeling Monumenten en Landschappen (AML).

De missie van het Instituut wordt verwoord in 5 kernzinnen:

- *Het Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed streeft naar toonaangevend wetenschappelijk onderzoek van monumenten, landschappen en archeologisch erfgoed.*
- *Het instituut formuleert wetenschappelijk onderbouwde adviezen die bijdragen tot verantwoorde beleidskeuzes.*
- *Door kwalitatieve kennisverspreiding ontwikkelt het een maatschappelijk perspectief voor een integer omgaan met het erfgoed.*
- *Het VIOE toetst zijn onderzoek en expertise aan een internationale context.*
- *Met een hart voor erfgoed willen we samen met anderen de zorg ervoor vanzelfsprekend maken³⁰.*

Het VIOE beschikt over een vrij uitgebreide bibliotheek met de collecties van het IAP en de AML. De catalogus is vrij raadpleegbaar op het web. Het VIOE heeft ook een aantal archieven van de ondergang gered en bewaart die op haar locatie in Brussel (o.a. plannenarchieven van scheepswerven waarvoor gespecialiseerde kennis nodig is om die te kunnen lezen).

Het VIOE bij monde van Tom Lenaerts, verantwoordelijk voor het maritiem en varend erfgoed is bijzonder geplezierd met de intentie van Antwerpen voor de oprichting van een maritiem en havengebonden documentatiecentrum. Hij hoopt dat dit zal leiden tot nauwere contacten en samenwerking niet alleen met het VIOE zelf maar ook met ander scheepvaart gebonden musea en onderzoekscentra zoals Baasrode, Oostduinkerke en het Stadsarchief van Oostende. Op termijn zou Antwerpen daarin mogelijk een leidende rol kunnen gaan spelen en zo aanspraak maken op bovenlokale financiering.

2.3.2. Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) Oostende

Website

<http://www.vliz.be/>

Het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) is het coördinatie- en informatieplatform voor zeewetenschappelijk onderzoek in Vlaanderen. Het VLIZ is een knooppunt voor marien en kustgebonden onderzoek en fungeert als internationaal aanspreekpunt.

Het VLIZ sluit samenwerkingsovereenkomsten af met Vlaamse onderzoeksgroepen en administraties én integreert haar activiteiten in nationale en internationale netwerken. Belangrijke activiteiten zijn

---

³⁰ Cursief: tekst van de website van het VIOE.

het beheer van het Vlaams Marien Data- en Informatie Centrum (VMDC), het Infoloket, de Zeebibliotheek en het onderzoeksschip 'Zeeleeuw' ³¹.

Het VLIZ is een succesvolle instelling.
Kritische succesfactoren van het VLIZ:

- Aanwezigheid van wetenschappers
- Goede ondersteuning van deze wetenschappers
- Promotie van het werk van deze wetenschappers
- Volgen van moderne trends in het onderzoek
- Project gerichte werking
- PR verzorgen
- Zorgen voor een dynamiek in dit kenniscentrum

Het VLIZ heeft het archief van het Nationaal Scheepvaartmuseum over de Belgica-expeditie naar Antarctica gedigitaliseerd.

Het VLIZ is al even opgetogen als het VIOE met de geplande creatie van een Antwerps havengebonden documentatiecentrum. Daarbij moeten door terreinafbakening onnodige overlappingsen worden vermeden en kunnen samenwerkingsafspraken worden gemaakt.

2.3.3. Havencentrum Lillo

Website

<http://www.provant.be/mobiliteit/haven/>

De provincie Antwerpen heeft in Lillo, ver in het noorden van de haven, een educatief centrum uitgebouwd dat vooral op het onthaal van groepen is gericht. Daarbij ligt de klemtoon op het heden en de toekomst van de haven.

Met een klein vast team [10 medewerkers] en een grote groep enthousiaste gidsen verwelkomt het jaarlijks 40.000 bezoekers in 1.500 groepen door deze wereldhaven. De missie is de bevolking te informeren over de haven als motor van welvaart, om jongeren deze kennis bij te brengen, het maatschappelijk draagvlak te versterken, en de havenbedrijven waar mogelijk te ondersteunen.³²

Het provinciaal Havencentrum Lillo juicht de mogelijk oprichting van een havengebonden documentatiecentrum toe en zal daar graag mee samenwerken. De directie heeft daarbij ook de wens uitgedrukt om van de locatie van dit nieuwe documentatiecentrum te kunnen gebruik maken als haar voorpost in de stad, waar groepen zouden worden ontvangen om ze daarna naar het havencentrum en de haven zelf te brengen. De ligging ver in het noorden van de haven bijna op de grens met Nederland is positief voor de link met het havengebeuren, maar maakt het centrum vrijwel onzichtbaar voor de bezoeker van de stad en de haven. Het Havencentrum kijkt daarvoor in de eerste plaats uit naar het Steen, maar de Stad heeft al eerder in 2007 beslist om daar een andere kindergeoriënteerde bestemming aan te geven³³.

2.3.4. Waterbouwkundig Laboratorium Borgerhout

Website

<http://www.watlab.be/>

Het Waterbouwkundig Laboratorium is een afdeling van de Technisch Ondersteunende Diensten van het departement Mobiliteit en Openbare Werken van de Vlaamse overheid en heeft een 120-tal medewerkers - de meesten hoog opgeleid - in dienst.

Het Waterbouwkundig Laboratorium:

---

³¹ Cursief: tekst van de website van het VLIZ

³² Cursief: tekst van de website van het Havencentrum Lillo.

³³ Jeugdbeleidsplan 2008-2010, actiepunt 187, goedgekeurd in de Gemeenteraad van 17.12.2007.

- voert hydraulische en nautische studies uit inzake waterbouwkundige kunstwerken, havens, rivieren, kust en het milieu;
- bestudeert het afvoerregime van de belangrijkste, niet aan getij onderhevige rivieren en kanalen in Vlaanderen en voert studies uit die van belang zijn voor het beheer van deze waterlopen inzake kwantiteit;
- beheert het hydrologisch meetnet en waarschuwt voor overstromingsgevaar van de binnenwateren in Vlaanderen;
- voert opdrachten uit voor het departement Mobiliteit en Openbare Werken en analoge opdrachten voor andere binnen- en buitenlandse overheidsdiensten en voor bedrijven uit de privésector³⁴.

De technisch ondersteunende diensten van het lab willen uitgroeien tot het kennis- en expertisecentrum van de Vlaamse overheid in de domeinen waar het lab actief is. Staan op het programma:

- Documentatiebeheer
- Databeheer
- Nationale en internationale samenwerking

Dit kenniscentrum zal in de eerste plaats intern georiënteerd werken, maar toch toegankelijk zijn voor buitenstaanders. Dat opent meteen ook de poort voor een samenwerking met het havengebonden documentatiecentrum op een terrein waarop het havengebonden documentatiecentrum geen eigen expertise zal ontwikkelen.

2.3.5. CMB archief

In het kader van dit onderzoek werd ook een bezoek gebracht aan de archivaris van de CMB, mevrouw Riet De Block. Aan de CMB werd de verzekering gegeven dat het havengebonden documentatiecentrum niet de intentie heeft om te gaan werken op het terrein dat voortreffelijk bestreken wordt door de CMB zelf. De één of andere vorm van samenwerking wordt niet uitgesloten.

De CMB sponsort de Red Star Line, het nieuwe Antwerpse museum over de migratie, ten belopen van 2,5 miljoen euro. De komende vijftien jaar blijft de naam van CMB aan het project verbonden.³⁵

2.3.6. Koninklijke Belgische Marine Academie (KBMA)

Website

Google heeft geen verwijzing naar de Koninklijke Belgische Marine Academie (KBMA). Er is wel beperkte informatie te vinden op de website van het Nationaal Scheepvaartmuseum.

De Koninklijke Belgische Marine Academie (KBMA) heeft haar zetel in het Nationaal Scheepvaartmuseum. Ze werd opgericht te Antwerpen in 1935. Haar voornaamste doelstelling is de bevordering van de wetenschappelijke studie van alle scheepvaartangelegenheden. De Academie publiceert, geeft een jaarboek uit en organiseert voordrachten om zo de maritieme belangstelling aan te wakkeren³⁶. Zij telt vijf secties. De meeste secties komen enkele keren per jaar samen.

Secties

Economie

Iconografie

Wetgeving

Techniek

Geschiedenis

De KBMA heeft P. Blondé, algemeen directeur van de Hogere Zeevaartschool, aangeduid als contactpersoon met het havengebonden documentatiecentrum in Antwerpen.

2.4. De gebruikers/deskundigen van het Nationaal Scheepvaartmuseum

De gebruikers, vaak ook deskundigen, van het Nationaal Scheepvaartmuseum zijn de belangrijkste partij voor het nieuwe havengebonden documentatiecentrum. Omdat het museum niet alle (technische) kennis zelf kan in huis hebben zijn zij naar het voorbeeld van andere centra in het

³⁴ Cursief: tekst van de website van het Waterkundig Laboratorium

³⁵ <http://www.philipheylen.be/news.php?id=145>

³⁶ <http://museum.antwerpen.be/scheepvaartmuseum/>

buitenland ook potentiële vrijwilligers van het museum en/of een havengebonden documentatiecentrum. Daarom werd met twee van hen een uitgebreid gesprek gevoerd.

- Flor Van Otterdyk, oud journalist bij de krant *De Lloyd*.
- Luc Van Coolput uit de Belgische koopvaardij.

Daarenboven werd ook contact opgenomen met de Vrienden van het Scheepvaartmuseum.

Vaststellingen

- Het Nationaal Scheepvaart herbergt een schat aan informatie, maar die is helaas niet fatsoenlijk ontsloten.
- Het museum is in de voorbije jaren almaar meer in de verdrukking gekomen door personeelsafvloeiingen, gebrek aan middelen en concentratie van personeel in het opstartende MAS.
- De dienstverlening is dan ook ondermaats: op vragen naar inlichtingen wordt niet meer geantwoord, de openingsuren van de bibliotheek/archief zijn heel beperkt, de catalogus van de bibliotheek is maar beperkt geïnformatiseerd enz.

Wensen t.a.v. een nieuw havengebonden documentatiecentrum.

- Profiel: Antwerpen als maritiem centrum nu en in het verleden
vb ook info over schepen die nu in de haven liggen of daar kortelings verwacht worden.
- Links met verwante instellingen in Vlaanderen, België en Europa.
- Leeszaal met
  - voldoende en kwalitatieve info over de collecties
  - ruime openingstijden
  - veel gebruikt materiaal in open kast beschikbaar in de leeszaal zonder bemiddeling van het personeel; vb *Lloyd's register*
- Digitalisering van de voornaamste informatiebronnen.
- Geïnteresseerde, bekwame en enthousiaste medewerkers.
- Vrijwilligers zijn welkom vooral op projectbasis en moeten voldoende omkaderd worden om kwalitatief werk af te leveren waarop ze fier kunnen zijn.

Op die manier kan de bibliotheek/documentatiecentrum/kenniscentrum van MAS/Nationaal Scheepvaartmuseum terug vertrouwen wekken bij de gebruikers wat kan leiden tot het deponeren van (bedreigd) primair materiaal en het eigen archief en de documentatie van de gebruikers/deskundigen, die anders bij verhuizing, ziekte of overlijden dreigen verloren te gaan.

Naast vaak scherpe kritiek zijn er de laatste tijd ook tekenen van toenadering tussen het MAS/Scheepvaartmuseum en zijn gebruikers. Het MAS meldt dat er met de Vrienden van het Scheepvaartmuseum ondertussen een intentieverklaring is opgesteld en de krant van het stad meldt op het einde van 2008 dat elk veranderingstraject moet rekening houden met weerstand. De verwachtingen voor het MAS blijven erg hoog³⁷.

---

³⁷ P. Van de Perre. *Als musea sluiten kan het MAS maar beter goed zijn*. In: *Gazet van Antwerpen*, 30.12.2008 p.10.

3. Enkele buitenlandse voorbeelden

Veel havensteden hebben een documentatie- c.q. kenniscentrum over hun haven en meestal is dat gekoppeld aan een havenmuseum. Daarnaast zijn er ook initiatieven die havenoverschrijdend werken. Het ligt niet in de bedoeling om hier een volledig overzicht te geven, zelfs niet van de situatie in Europa, wel om enkele voorbeelden aan te duiden die inspirerend kunnen werken voor een havengebonden documentatiecentrum dat alsnog in Antwerpen ontbreekt. Voor elke instelling volgt een korte gesystematiseerde beschrijving, meestal gebaseerd op de websites.

3.1. Rotterdam

Maritiem Museum Rotterdam

Website

<http://www.maritiemmuseum.nl/website/>

Status

Het Maritiem Museum Rotterdam is het oudste maritieme museum van Nederland (1874) en een van de tien oudste ter wereld.

Collectie

Het Maritiem Museum Rotterdam met zijn collectie van ruim een half miljoen objecten die de Nederlandse maritieme ontwikkeling beslaat van eind vijftiende eeuw tot heden is tevens het belangrijkste instituut dat het Rotterdamse maritieme erfgoed bewaart, bestudeert en toont. In de internationale maritieme museuminfrastructuur behoort het MMR met zijn collectie wereldwijd tot de topinstututen.

Publiek

125.000 bezoekers per jaar.

Beleidsplannen

De laatste twee decennia vervult het museum op verschillende gebieden een voortrekkersfunctie. Dit betreft met name het digitaliseren en ontsluiten van collectie-informatie (Maritiem Digitaal), de ontwikkeling van interactieve kinderpresentaties (Professor Plons) en de ontwikkeling van een museumconcept waarin een gevarieerde, doelgroepgerichte programmering centraal staat. Het Maritiem Museum Rotterdam wil zich ontwikkelen tot een pro-actief kenniscentrum met R&D en educatieve projecten.

Bibliotheek

De bibliotheek van het Maritiem Museum Rotterdam bestaat sinds 1857. Ca. 60.000 volumes boeken en tijdschriften. De bibliotheek verzamelt ruimer dan het museum, dat zich met zijn collectie en tentoonstellingen richt op de Nederlandse maritieme geschiedenis.

Bijzondere collecties:

- Scheepsregisters
- Collectie van 1.300 boeken van voor 1800.
-

De bibliotheek wordt ieder jaar door enkele duizenden wetenschappers en maritiem-geïnteresseerden geraadpleegd.

3.2. Amsterdam

Havenmuseum

Website

<http://www.havenmuseum.nl/>

Status

Het Havenmuseum van Amsterdam is, naar eigen zeggen, het grootste cultuurhistorisch museum van Nederland.

Collectie

De collectie van nog werkende authentieke schepen, havenwerktuigen en motoren toont de geschiedenis van de jaren 1850 tot 1970.

Publiek

Het Havenmuseum is voor alle leeftijden interessant. Ook voor kinderen valt er in het museum heel veel te beleven.

Beleidsplannen

Dit museum presenteert zich als een kijk en doe museum maar zonder bibliotheek voor het publiek.

3.3. Hamburg (D)

Internationales Maritimes Museum Hamburg

Website

<http://www.internationales-maritimes-museum.de/>

Status

Het museum van Hamburg wil een overzicht geven van 3000 jaar zeegeschiedenis onder het motto van stichter en bezieler Prof. P. Tamm: *scheepvaartgeschiedenis is mensengeschiedenis*.

Collecties

336.000 kleine en 600 grote scheepsmodellen

120.000 boeken en atlassen

50.000 plannen en andere documenten

5.000 schilderijen

Publiek

Het museum mikt op een breed publiek.

Beleidsplannen

De renovatie van het pakhuis Kaiserspeicher B (°1878), te vergelijken met het Felix pakhuis in Antwerpen, is de voornaamste prioriteit geweest van het museum in de voorbije jaren. Die renovatie kreeg de titel mee van beste bouwproject van Hamburg voor het jaar 2007.

Bibliotheek

Het museum beschikt over een uitgebreide bibliotheek, maar meer informatie is daarover op de website van het museum niet te vinden.

3.4. Bremen (D)

Deutsches Schiffahrtsmuseum

Website

<http://www.deutsches-schiffahrtsmuseum.de/>

Status

Eén van de 6 grote landelijke onderzoeksmusea van Duitsland. Geopend in 1975.

Collecties

Duitse scheepvaartgeschiedenis in een ruime internationale context.

Publiek

Aantal bezoekers: 200.000 per jaar.

Een gevarieerd publiek met veel aandacht voor onderzoek, maar ook voor het onthaal van kinderen.

Bibliotheek

80.000 titels.

Bewaarbibliotheek maar met interbibliothecaire leenfaciliteiten.

Archieven

Documenten, technische tekeningen, zeekaarten, maar ook heel wat foto's en films.

Extra service

Tegen betaling verrichten medewerkers van het museum opzoeken op vraag van klanten.

Speicher XI

Naast dit nationale museum heeft de stad Bremen ook nog een tweede eigen museum, Speicher XI, in de oude Bremerhaven met een infocentrum over de Überseestadt Bremen, het urbanisatie- en renovatieproject van de Bremerhaven.

3.5. Greenwich (UK)

National Maritime Museum, Greenwich (UK)

Website

<http://www.nmm.ac.uk>

Status

Het grootste instituut in zijn soort wereldwijd.

Collecties

Meer dan 2.000.000 items in verband met zeevaart, navigatie en astronomie.

Publiek

Het museum trekt een gevarieerd, deels ook internationaal publiek aan van alle leeftijden.

Beleidsplannen

Verbetering en verbreding van de toegang tot alle collecties door digitalisering en online beschikbaarstelling.

Bibliotheek

The Caird Library collection

Meer dan 100.000 boeken

20.000 pamfletten

20.000 volumes tijdschriften

Speciale collecties

- 8.000 boeken van voor 1850
- Astronomiebibliotheek
- grote tijdschriftencollectie met o.a. Lloyd's List, Lloyds Register, Mariner's Mirror, Seabreezes, the Navy List and Mercantile Navy List.

3.6. Liverpool (UK)

Merseyside Maritime Museum Liverpool

Website

<http://www.liverpoolmuseums.org.uk/maritime/>

Status

Nadruk op Liverpool vanaf de vroege XVIIIe eeuw, maar dan wel in zijn internationale context.

Bibliotheek

Een van de rijkste collecties van maritime boeken en andere documenten voor de laatste 300 jaar niet enkel over Liverpool maar ook landelijk en internationaal met een ruime reference library. Vele collecties zijn door schenking verworven vb de Liverpool Nautical Research Society collection.

Archief

Het archief van de haven van Liverpool en van vele rederijen die hun thuishaven hadden in de stad.

3.7. Genua (I)

Galata Museo del Mare

Website

<http://www.galatamuseodelmare.it/jsp/index.jsp>

Status

Het Galata Museum del Mare is een museum van de stad Genua. Het maakt deel uit van een groter geheel: het MUMA, Istituzione Musei del Mare e della Navigazione, met de zee als centrum in al haar aspecten. Geopend in 2004 is het volgens de website het grootste maritieme museum van de Middellandse Zee met een tentoonstellingsoppervlakte van 10.000 m². Voornaamste doel van de Associazione Promotori Musei del Mare e della Navigazione: activiteiten ter bevordering van Genua als toeristische en culturele plek.

Bibliotheek: geen info op de (exclusief Italiaanse) website

Archief: Geen info op de website

3.8. Maine (USA)

Marine Maritime Museum Maine (USA)

Website

<http://www.mainemaritimemuseum.org/>

Het museum is, zoals elders, in de eerste plaats een museum over het maritieme erfgoed van de staat Maine. Het bevat ook een rijke bibliotheek open voor het publiek.

Bibliotheek

14.000 boeken

53.000 tijdschriftenvolumes

40.000 foto's

Manuscripten, kaarten en scheepsplannen.

4. Documentatiecentrum versus kenniscentrum

Bibliotheken en documentatiecentra verzamelen informatie (papieren en elektronische), ordenen die en stellen die ter beschikking van de gebruikers die daar verder zelf mee aan de slag gaan. Bij een bibliotheek beperkt de ontsluiting zich doorgaans tot het niveau van de titelbeschrijving (formele en inhoudelijke) van een boek of tijdschrift. Een documentatiecentrum gaat dieper tot op het niveau van hoofdstuk of artikel en zal daarbij meestal een veel meer gedetailleerde thesaurus en/of classificatieschema gebruiken dan een bibliotheek. Een kenniscentrum gaat nog verder en reikt ook pasklare kennis aan over de onderwerpen die het centrum bestrijkt. In theorie zou een kenniscentrum dat kunnen doen zonder te beschikken over een eigen documentatiecentrum door zijn kennis te halen uit de informatie die anderen ter beschikking stellen. In de regel echter stoelt de kennis van zo een centrum deels op eigen en deels op elders beschikbare info. Kennisbeheer bestaat dan om het Mackenzie Owen, professor informatiewetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, na te zeggen uit het vastleggen, beheren en toegankelijk maken van de kennis die binnen de organisatie beschikbaar is. Het gaat bovendien vooral om het zodanig inrichten van de organisatie en werkprocessen dat de aanwezige kennis optimaal benut wordt³⁸.

5. Nog een documentatiecentrum?

Vóór de lancering van een nieuw documentatiecentrum moet men zich de vraag stellen naar het waarom van een nieuw documentatiecentrum en men moet het maar opstarten als de voorwaarden voor een succesvolle lancering zijn verzekerd. In geen geval mag dit nieuwe centrum een gevaar beteken voor de werking van bestaande instellingen die pas in de laatste jaren stilaan een aanvaardbaar internationaal niveau hebben bereikt. Dit is inzonderheid het geval voor het Stadsarchief en de Erfgoedbibliotheek H. Conscience die goed bezig zijn en in hun sector bij de beste in Vlaanderen worden gerekend, maar toch nog achterop liggen ten opzichte van het Nederlandse collega's die over heel wat meer personele en financiële middelen beschikken. De creatie van een nieuw havengebonden documentatiecentrum lijkt in tegenspraak te zijn met de concentratiebeweging van Antwerpse museum-bibliotheken (zie daarvoor sub 2.1.2).

5.1. Opportuniteit

Een havenstad kan leven zonder een havenmuseum en een havenmuseum kan het naar het publiek toe stellen zonder een documentatiecentrum c.q. kenniscentrum. Een documentatiecentrum is dus geen must. Maar er zijn maar weinig grote havensteden zonder een havenmuseum en de meeste havenmusea hebben een uitgebreide bibliotheek en meestal ook een archief. En dat ondanks het feit dat zij daarnaast ook beschikken over een stadbibliotheek en een stadsarchief en vaak nog een stel andere bibliotheken en archieven. En de gebruikers maken daar dankbaar en overvloedig gebruik van. Het is dus een opportuniteit voor een stad als Antwerpen en het situeert zich op het terrein van de zachte waarden en de maatschappelijke inbedding van de haven en haar industrie in de brede samenleving (zie daarvoor sub 1: context en de vermelding van een 'zeevaartpunt' in het werk van prof. E. Van Hooydonk). Maar als Antwerpen daarmee van start gaat moet het meteen goed zijn. Wie A zegt moet B doen en er dus een kwalitatief hoogstaand documentatiecentrum van maken. Daarenboven moet dit documentatiecentrum dan nog een passende plaats vinden in het veranderende bibliotheek- en documentatielandschap van de Stad Antwerpen.

5.2. SWOT over een havengericht documentatiecentrum

Een sterkte-zwakke analyse (SWOT) toont aan dat het uitbouwen van een havengericht documentatiecentrum een aantal obstakels zal moeten overwinnen wil het kans maken op een succesvolle start, wat op zich dan weer een voorwaarde is voor een verdere werking³⁹.

---

³⁸ Mackenzie Owen, John, S. *Kennismanagement*. In: *Handboek informatiewetenschap*. Amsterdam, 2001.

³⁹ SWOT taskgroep: R. Jalon, T.Dhaese, M. Lory, A. Renard, I. Schoups, S. Thielemans, J. Van Borm.

- Bij de sterktes staan de kansen links, gevolgd door hun mogelijke bedreigingen.
- Bij de zwaktes gaat dat net andersom: links de bedreigingen en rechts de mogelijke remedies.

	Kansen	Bedreigingen
Sterktes	<p>Profilering als havenstad.</p> <p>-----</p> <p>Info over haven, havenbedrijf en het nautische op één punt ter beschikking stellen.</p> <p>-----</p> <p>Inspelen op vraag naar info over de haven.</p> <p>-----</p> <p>Voorbeeld volgen van initiatieven op andere plaatsen.</p> <p>-----</p> <p>Bestaande collectie boeken, tijdschriften en archieven.</p> <p>-----</p> <p>Veel vraag naar fotomateriaal. Nationaal Scheepvaartmuseum beschikt over 40.000 foto's.</p> <p>-----</p> <p>ICT mogelijkheden.</p>	<p>-----</p> <p>Mogelijke wens van de Stad om groeperingen van collecties door te voeren op basis van voormalige criteria vb. oude en waardevolle boeken in de Stadsbibliotheek (EHC) en archieven in het Stadsarchief.</p> <p>-----</p> <p>Andere spelers op het terrein. Dus noodzaak om daarmee afspraken te maken over terreinafbakening.</p> <p>-----</p> <p>Pure imitatie van successen elders in een andere omgeving zonder voldoende inspelen op de lokale noden en mogelijkheden.</p> <p>-----</p> <p>Collectie van de bibliotheek van het Nationaal Scheepvaartmuseum is de laatste jaren niet aangevuld en is niet behoorlijk ontsloten.</p> <p>-----</p> <p>Onsystematische digitalisering of niet-respecteren van de standaarden. Onvoldoende of onvoldoende diepe indexering waardoor snelle en efficiënte retrieval bemoeilijkt wordt.</p> <p>-----</p> <p>Tot zover werden de ICT mogelijkheden in het Scheepvaartmuseum maar weinig benut.</p>

Zwaktes	Bedreigingen	Kansen
	<p>Het initiatief tot oprichting van een havengebonden documentatiecentrum is niet opgenomen in het lopende bestuursakkoord.</p> <p>-----</p> <p>Het project kadert niet in de intenties van het MAS om zich naar het publiek exclusief te positioneren als een museum.</p> <p>-----</p> <p>De almaar duidelijker wordende intentie van de Stad om het aantal bibliotheken en archieven voor het brede publiek te beperken.</p> <p>-----</p> <p>De kosten, eenmalige maar vooral</p>	<p>Alsnog te nemen besluit van het college in het raam van andere beslissingen die toch nog moeten worden genomen rond het MAS.</p> <p>-----</p> <p>Stad en MAS overtuigen van de voordelen van een havengebonden documentatiecentrum dat ook bevruchtend kan werken op de museale activiteiten van het MAS.</p> <p>-----</p> <p>Het nieuwe havengebonden documentatiecentrum niet uitbouwen als een zelfstandige entiteit, maar onderbrengen in een groter geheel.</p> <p>-----</p> <p>De winst aan zachte waarden voor de</p>

	<p>recurrente, verbonden aan de oprichting van een havengebonden documentatiecentrum.</p> <p>-----</p> <p>Onduidelijke profilering van het documentatiecentrum. Geen goed zicht op het doelpubliek en op de te verwachten respons van dat publiek.</p> <p>-----</p> <p>Geen goed zicht op de gevraagde dienstverlening.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fysiek • Virtueel <p>-----</p> <p>Diverse ICT systemen voor opslag van gegevens in archieven en bibliotheken van de Stad. Geen eenvormige beschrijvingsregels.</p> <p>-----</p> <p>Geen leidende instelling voor registratie van gegevens die regels kan uitvaardigen en toekijken op de (correcte) toepassing van die regels.</p> <p>-----</p> <p>Kosten van de conversies naar een eenheidssysteem en de opkuis van de bestaande databanken.</p> <p>-----</p> <p>Onvoldoende personele en financiële middelen om dit project echt waar te maken.</p>	<p>haven en de Stad.</p> <p>-----</p> <p>Starten als documentatiecentrum om later uit te groeien tot een echt kenniscentrum.</p> <p>Op basis van de ervaringen van analoge instellingen in de EU een besluit nemen over het publiek dat men wil dienen. Duidelijke profilering opstellen en <i>en cours de route</i> nagaan of die positionering succes heeft of dient bijgesteld.</p> <p>Fasering van de aanpak maar toch zorgen voor een snelle zichtbaarheid. Verandering moet immers gezien worden.</p> <p>-----</p> <p>Uitgaan van zowel fysieke beschikbaarheid als virtuele aanwezigheid op het web. Het al gedigitaliseerde fotomateriaal zou voor dat laatste een snelle opstap kunnen zijn naar succes al kan de auteurswet en het probleem van de verweesde werken/foto's daarbij ook roet in het eten gooien en leuke foto's nog voor lange tijd onbeschikbaar houden voor het brede publiek.</p> <p>-----</p> <p>De intentie van de Stad om in de nabije toekomst één registratiesysteem te kiezen voor alle erfgoedinstellingen en daarbij één stel beschrijvingsregels te hanteren.</p> <p>-----</p> <p>De intentie van de stad om de Erfgoedbibliotheek H. Conscience aan te wijzen als de leidende instelling voor collectieregistratie in de museumbibliotheken. Idem voor het Stadsarchief dat de leiding zou nemen van de archiefregistratie. Die instanties kunnen als eerste stap zorgen voor eenvormige beschrijvingsregels, die ruimte laten voor de specifieke noden van elke erfgoedinstelling.</p> <p>-----</p>
--	---	--

6. Havengebonden documentatiecentrum

6.1. Missie

Informatieopslag over de haven van Antwerpen op die terreinen die niet door andere spelers worden besteken. Zo weinig mogelijk overlap met het Stadsarchief, de Erfgoedbibliotheek H. Conscience en het Havenbedrijf, met het VIOE, het VLIZ en andere centra die op dit terrein actief zijn.

Informatieverstrekking intern in het MAS en extern naar andere infozoekers op die terreinen die niet door andere spelers worden bestreken. Dat laatste is met name het geval voor het Havencentrum van Lillo dat vooral informatie verschaft aan groepen over de havenactiviteiten van vandaag.

Samenwerking met andere centra van de Stad, in de Stad maar afhankelijk van andere instanties, in Vlaanderen en in Europa. Samenwerking kan echter maar wanneer men zelf ook aan die andere centra wat aan te bieden heeft. Op termijn kan daar als voornaamste Belgische haven een leidersrol uit groeien.

6.2. Focus

De Haven van Antwerpen in het algemeen(nu en in het verleden)

- Het Maritiem erfgoed van Antwerpen
- Het nautische
- De haven economie

Om voldoende interessant te zijn en klanten aan te trekken moet het havengebonden documentatiecentrum beschikken over boeken, tijdschriften en een stel belangrijke archieven, en een fotocollectie (die in de regel voortaan best alleen virtueel kunnen bekeken worden ook van op afstand over het web)⁴⁰. Topstukken, zowel boek als archief, spelen daarbij een belangrijke rol voor het brede publiek. Wieden uit een collectie die over vele decennia is opgebouwd is een hachelijke onderneming. Enkel stukken die echt niets van doen hebben met Antwerpen, de haven en het maritieme in het algemeen komen voor herlocatie in aanmerking.

6.3. Publiek

Het nieuwe documentatiecentrum van de Antwerpse haven kan zich best spiegelen aan analoge centra. Die richten zich in de regel tot een volwassen publiek (>16 jaar) van zacht geïnteresseerden tot gepassioneerde en professionele informatiezoekers. Dat levert resultaten op, zoals blijkt uit het aantal klanten van zulke bibliotheken/documentatiecentra in andere havensteden. Het Rotterdamse Maritiem Museum rapporteert dat de bibliotheek ieder jaar door enkele duizenden wetenschappers en maritiem-geïnteresseerden wordt geraadpleegd⁴¹.

Raadpleging moet men zien als een combinatie van fysiek bezoek ter plekke en in toenemende mate ook virtueel bezoek op het web. Een havengebonden documentatiecentrum moet daarop afgerekend worden en zal dan ook fors moeten investeren in digitalisering en exploitatie van het beschikbare (beeld)materiaal. Maar goed bezig zijn is nog geen garantie voor een forse publieksaan groei. Dat leren ons de bezoekersaantallen van de Stadsbibliotheek en het Stadsarchief van Antwerpen. Beide instellingen ondergingen in de voorbije jaren grondige veranderingen qua structuur en qua gebouw. Dat resulteerde in het Stadsarchief tot een quasi verdubbeling van het aantal fysieke bezoekers van goed 1.000 ingeschreven gebruikers naar 2.000/jaar, terwijl het aantal bezoekers in de Stadsbibliotheek nagenoeg gelijk bleef op zo een 10.000 bezoekers per jaar. Dat laatste heeft mogelijk veel van doen met de toenemende beschikbaarheid van elektronische tijdschriften en nu, vooral via Google Books, ook van oudere boeken, die allemaal full text elektronisch doorzoekbaar zijn. Ook de verhuizing van de collecties humane wetenschappen en sociale wetenschappen van de UA vanuit een buitencampus naar het stadscentrum in 2007 kan remmend werken op het gebruik van de Erfgoedbibliotheek H. Conscience. Een bibliotheek c.q. documentatiecentrum opereert niet in een

⁴⁰ Cfr Het Amsterdamse Stadsarchief dat op vraag van klanten dagelijks zo een 10.000 vel scant en elektronisch beschikbaar stelt. Daardoor is de consultatie van de originele stukken in het archief bijzondere strek ingekrompen. Niet de consultatie van het origineel, maar de consultatie van de e-kopie is er nu de regel.

<http://stadsarchief.amsterdam.nl/stadsarchief/>

⁴¹

http://www.maritiemmuseum.nl/website/index.cfm?fuseaction=site.show&CTX_ID=9D3DDD45110984F00AB5CD0C5ADBDDA8&CNT_ID=C21C5E3D110984F00ABBAF968CB59AE4&term=bibliotheek

gesloten wereld, maar moet de concurrentie aangaan met andere instellingen en andere wegen tot informatieverschaffing. Een havengebonden documentatiecentrum zal bijzonder goed moeten zijn om een deel van de potentiële klanten naar zich toe te halen en zal daarvoor in toenemende mate een beroep moeten doen op een virtuele aanwezigheid op het web om op die manier een generatie van *born digitals* te dienen.

6.4. Adviesraad

Het nieuwe centrum heeft belang bij een adviesraad samengesteld deels uit wetenschappers uit het brede havendomein, deels uit het MAS en de andere instellingen in Antwerpen en Vlaanderen die een nauwe band hebben of zullen ontwikkelen met het havengebonden documentatiecentrum in Antwerpen. Alle partijen met wie in het kader van dit verkennend onderzoek contact werd gezocht hebben zich graag bereid verklaard om daaraan te participeren.

6.5. Inbedding

De voorkeur van de auteur van deze verkennende studie gaat uit naar de inbedding van het nieuwe havengebonden documentatiecentrum in het MAS of, als dat niet mogelijk blijkt, in een andere instelling die nauw verbonden is met de missie van dat documentatiecentrum.

6.5.1. Bij het MAS

Het Scheepvaartmuseum maakt deel uit van het MAS, maar het MAS heeft alleen ruimte vrij voor de museale opstellingen en haar personeel. De personele onderbouw van het MAS/Scheepvaartmuseum is bijzonder zwak. Een nieuw havengebonden documentatiecentrum kan tegelijk die zwakke onderbouw van het Scheepvaartmuseum versterken en een volwaardig documentatiecentrum opleveren voor het brede publiek. Dat ligt helemaal in de lijn van de ideeën van prof. E. Van Hooydonk (creatie van een zeevaartpunt) en is voorzien in fase 3 van het Kenniscentrum van het MAS (zie daarvoor sub 2.1.4.1). Daarbij hoeft het documentatiecentrum niet noodzakelijkerwijze in het MAS zelf ondergebracht te worden, maar zou het wel deel uitmaken van de MAS-structuur. Zo zou dit een belangrijke stap zijn in de creatie van het kenniscentrum dat het MAS voor al zijn deelcollecties wil uitbouwen. Voor de locatie kan men denken aan het Felix pakhuis waar op korte termijn ruimten vrijkomen die aansluiten bij het Stadsarchief en om een opvulling vragen.

6.5.2. Bij het Stadsarchief

Als de missie van de havengebonden documentatiecentrum zich zou beperken tot de geschiedenis van de haven komt ook het Stadsarchief in zicht als onthaalinstelling voor een havengebonden documentatiecentrum. Best zou dan daarvoor binnen het archief een aparte cel worden opgericht bemand met een extra daarvoor aangeworven team, dat kan gebruik maken van de infrastructuur en de al beschikbare services van het archief.

6.5.3. Bij het Havenbedrijf

Het Gemeentelijk Havenbedrijf is op zich een mogelijke haven voor een havengebonden documentatiecentrum, maar heeft te kennen gegeven daar niet veel voor te voelen. Zo een opdracht hoort niet tot haar kerntaken. Daarenboven schuift over enige tijd het Havencentrum naar een plek veel dieper in de haven en ver van het stadscentrum. Het Havenbedrijf wil vanuit haar eigen expertise wel graag meewerken aan de start van en de samenwerking met zo een documentatiecentrum.

6.5.4. Een zelfstandig documentatiecentrum

De op het eerste zicht meest eenvoudige oplossing is die van een zelfstandig opererend documentatiecentrum zoals er nog enkele zijn in de Stad vb het Rubenianum. Deze oplossing is minder wenselijk. Ze past niet in de trend naar concentratie die de Stad terecht heeft ingezet. De structurele inbedding in een grotere organisatie biedt betere perspectieven voor het succes en de goede werking van het documentatiecentrum. Daarenboven vallen bij een zelfstandige opstelling de schaalvoordelen van de inbedding in een groter geheel weg.

6.5.5. Een zuiver virtueel documentatiecentrum

De optie voor een puur virtueel documentatiecentrum dat de elektronische (boeken)bestanden van MAS-gerelateerde onderwerpen bij mekaar zou brengen met een maritieme poot vooral bestaande uit data van het Scheepvaartmuseum, het Havenbedrijf, de Hogere Zeevaartschool, de stadsbibliotheek (EHC) en de universiteit, is niet meer dan een noodoplossing voor het geval het havengebonden documentatiecentrum er niet zou komen. Vlug zou immers blijken dat de klanten dat ruim onvoldoende zouden vinden. Met hun havenspecifieke vragen kunnen ze dan nergens terecht en de haven kan zich hierdoor onvoldoende profileren. Bij de creatie van zulke collectieve catalogus zullen de grootste problemen ontstaan bij de onderwerpsontsluiting, die overal verschillend is (want beantwoordend aan lokale noden) en onvoldoende diepgang biedt voor wat het publiek van zulke service zal verwachten. Zo een Antwerpse collectieve havencatalogus (het idee is niet nieuw) zal geen gezicht hebben, riskeert geen echt aanspreekpunt te hebben en blijft ver weg van wat andere havensteden ondertussen aan hun klanten aanbieden. Maar in afwachting van ander en beter kan het een beperkt, tijdelijk soelaas bieden vooral voor opzoekingen van *known book items* (opzoekingen van vindplaatsen van boeken waarvan titel en/of auteur bekend is) of van opzoekingen op basis van titelwoorden. Die worden echter bemoeilijkt door het feit dat er daarbij geen thesaurus kan worden gebruikt en dat de titelwoorden in verschillende talen voorkomen. En meestal zal de oogst beperkt blijven tot boeken en geen of maar weinig tijdschriftartikelen opleveren.

6.6. Personeelsbehoefteplan

Het Maritiem Museum van Rotterdam met zijn kenniscentrum had medio 2007 52 medewerkers in dienst (47 formatieplaatsen). Het personeelsbestand is stabiel. Zo staat dat in het jaarverslag van het museum⁴².

Het moet duidelijk zijn dat Antwerpen het met veel minder zal moeten stellen. Het huidige personeelsaantal van het Scheepvaartmuseum blijft beperkt tot 2,5 medewerkers en die moeten bij voorrang, zo niet exclusief ingeschakeld worden voor de museumfuncties van het MAS. Het is dan ook duidelijk dat zelfs voor een beperkte werking van het documentatiecentrum extra personeel zal moeten aangetrokken worden. Hoeveel, dat hangt deels af van de al dan niet inbedding van het centrum in bestaande structuren waarbij vooral kan bespaard worden op de overhead, met inbegrip van de taken die nu meer en meer centraal worden uitgevoerd zoals objectregistratie, digitalisering en publiekswerking. Deels hangt dit ook af van de ambities van dat nieuwe centrum. Maar minimaal moet men toch kunnen beschikken over volgende deskundigheden:

- Historicus/archivaris
- Bibliothecaris/documentalist
- Onthaal en begeleiding van de bezoekers en gebruikers

In de achtergrond draait een team mee van ICT-deskundigen, die projectmatig kunnen ingezet worden voor het documentatiecentrum. Van alle medewerkers van het documentatiecentrum wordt verwacht dat zij een meer dan gebruikelijke kennis hebben van ICT zodat zij autonoom kunnen werken aan de uitbouw van het elektronische kenniscentrum eens dat de bouwstenen daarvan zijn klaar gemaakt door de ICTers.

Naast hun inhoudelijke competenties moeten de medewerkers bereid zijn om als team te werken met als enig doel voor ogen: het invullen van de informatienoden van de gebruikers. Dat veronderstelt een dynamische aanpak van deskundige, gemotiveerde en enthousiaste medewerkers.

6.7. Fysiek maar in toenemende mate digitaal

Informatieopslag zal veel meer dan in het verleden digitaal moeten gebeuren. Als gevolg daarvan zal de informatieverstrekking ook veel meer virtueel kunnen gebeuren. Maar voor het verleden kan je maar digitaliseren wat eerst als fysiek object werd verworven of opgezocht. Ondanks dat groeiende virtuele gebeuren blijft een fysieke plek noodzakelijk: een plek waar gebruikers terecht kunnen voor opzoekingen en vragen en waar ze deskundige en bereidwillige hulp zullen krijgen.

---

⁴² Jaarverslag 2007 van het Maritiem Museum Rotterdam
<http://www.maritiemmuseum.nl/pix/infobladen/Jaarverslag%202007.pdf>

Bij de overgang van documentatiecentrum naar kenniscentrum zal actief en proactief moeten worden ingespeeld op de vragen van de gebruikers. Kennis over het vragenpatroon van de gebruikers in een kenniscentrum kan verworven worden tijdens de eerste documentaire fase.

6.8. Aanzet tot een stappenplan

Stap 1	De basis Relatie met het MAS uitklaren. Nieuwe locatie voor de bibliotheek van het Scheepvaartmuseum. Personeel aantrekken.
Stap 2	De opkuis Catalogus van het Scheepvaartmuseum verder automatiseren en de databank opschonen. Bibliotheekcollecties scheiden van het archief en beide verder organiseren.
Stap 3	Creatie van nieuwe werkinstrumenten Vlaamse Maritieme catalogus creëren naar het voorbeeld van Maritiem digitaal in Nederland met Nederlandse en Engelse interface. Dat kan in verschillende stappen gebeuren. <ul style="list-style-type: none"> • Instellingen van de Stad Antwerpen • Andere instellingen in de Stad Antwerpen • Vlaamse instellingen als VLIZ en VIOE
Stap 4	Creatie van een kenniscentrum Eigen website intranet en internet met ruime info over de haven en met links naar andere centra <ul style="list-style-type: none"> • Voor intern gebruik in het MAS. • Voor extern gebruik over het web en via contacten ter plekke met Nederlandse en Engelse interface.
Stap 5	Creatie van een Wiki Creatie van een Wiki (Nederlands en Engels) zodat ook externen mee kunnen bouwen aan het kenniscentrum.

6.9. Timing

Op korte termijn moet een oplossing worden gevonden voor de opslag van de bibliotheek van het Scheepvaartmuseum bij voorkeur op een plek waar de consultatie mogelijk blijft. De opening van het MAS in het voorjaar van 2010 is een ideale gelegenheid om ook te starten met een havengebonden documentatiecentrum. Maar de planning kan ook wat meer tijd vergen. Kortom de timing situeert zich best bij of kort na de opening van het MAS in 2010.

6.10. Kosten en baten

Een van de problemen bij een kosten/batenanalyse is dat de kosten van zo een centrum duidelijk aanwijsbaar zijn terwijl de baten ergens anders zitten, zeer verspreid en diffuus, en zich daarom niet rap in een rekenblad laten vatten.

6.10.1. Kosten

Bij een bestaafing met 3 VTE personeelsleden moet men rekening houden met een extra kostenplaatje van zo een 250.000 euro recurrent per jaar.

Personeel	200.000
Collectie-uitbouw	20.000
Werking	15.000
ICT onderbouw	15.000
Lokalen	p.m.
Totaal €	250.000

Daarbij komen opstartkosten die maar lastig in te schatten zijn en daarom opgelijst worden zonder indicatie van het euro-volume dat daarvoor nodig gaat zijn.

- Installatiekosten leeszaal, magazijn en werkplekken voor gebruikers en medewerkers met inbegrip van ICT infrastructuur voor vaste connecties en draadloze WIFI.
- Verhuizingskosten.
- Kosten voor het wegwerken van de collectieachterstand en het aanleggen van een referentiecollectie voor leeszaalgebruik.
- Kosten voor de ICT opstart.

6.10.2. Baten

Zoals hierboven aangegeven zijn de baten lastig te vatten. Die liggen op een breed terrein van PR tot maatschappelijke integratie van de haven. Zo is dat ook met de inspanningen die de Stad in de voorbije jaren heeft gedaan voor andere instellingen zoals daar zijn de Erfgoedbibliotheek H. Conscience en het Stadsarchief. Ze dragen alle bij tot de culturele en intellectuele uitstraling van de Stad. Die inspanningen worden breed erkend en gewaardeerd. Cultuur en toerisme en dus de Stad als geheel hebben baat bij de investeringen in de zachte waarden van de haven. De buitenlandse voorbeelden staven deze assumptie.

6.11. Mogelijke subsidiëring

Een havengebonden documentairecentrum met uitgroei tot een maritiem kenniscentrum kan een grote zichtbaarheid krijgen en is derhalve maar slechts op termijn een kandidaat voor bovenlokale subsidiëring en projectmatige of langdurige sponsoring.

6.11.1. Bovenlokale financiering

Vermits de provincie al een inspanning heeft gedaan door de oprichting van het Havencentrum Lillo moet voor bovenlokale structurele financiering vooral uitgekeken worden naar de Vlaamse overheid, waarbij zowel de departementen cultuur als economie kunnen benaderd worden. Maar dan moet het documentatiecentrum allicht ook bovenlokale c.q. coördinerende taken voor zijn rekening nemen. Vraag is echter of dit nu al kan met de belabberde situatie van het archief en de bibliotheek van het Nationaal Scheepvaartmuseum. Allicht moet enkele jaren gewerkt worden zonder bovenlokale financiering om zo een stevig en betrouwbaar 'pontón' te creëren voor een bredere werking. Voor de start kan men allicht ook een beroep doen op het Gemeentelijk Havenbedrijf. Voor de recurrente kosten ligt dat laatste wat moeilijker.

6.11.2. Sponsoring

Gelet op de hoge zichtbaarheid die kan gegeven worden aan dat nieuwe havengebonden documentatiecentrum moet industriegebonden, maar vooral havengebonden sponsoring van de recurrente werking of van projectwerk niet worden uitgesloten. Daarvoor zal in deze recessietijd even moeten gewacht worden tot het ondernemersvertrouwen weer aanzwengelt. Daarbij mag men echter niet vergeten dat sommige bedrijven al heel wat projecten sponsoren die een nog grotere zichtbaarheid hebben dan een documentatiecentrum, zoals het MAS zelf en het migratiemuseum Red Star Line.

Bijlage 1. Vergaderingen

Datum	Onderwerp	Aanwezigen
06.08.2008	Introductie	Havenbedrijf Mas/Kenniscentrum
01.10.2008	Presentatie voorlopige resultaten van het onderzoek	Alle betrokken partijen met inbegrip van de instellingen buiten Antwerpen en de deskundigen/gebruikers.
22.10.2008	SWOT analyse	MAS/Kenniscentrum MAS/Scheepvaartmuseum Havenbedrijf Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience Stadsarchief

Bijlage 2. Contacten

Datum	Contact	Instelling
19.08.2008	T. Dhaese	MAS/Kenniscentrum
25.08.2008	I. Schoups	Stadsarchief
25.08.2008	Ch. Goetschalckx	Artesis, Hogeschool Antwerpen
03.09.2008	A. Renard	Erfgoedbibliotheek H. Conscience
03.09.2008	R. Jalon	MAS/Scheepvaartmuseum
05.09.2008	J. Blomme , J. Lichten, M. Lory en A. Hurkmans	Havenbedrijf
11.09.2008	Tom Lenaerts	VIOE Brussel
12.09.2008	Marleen De Donder en Greta De Schepper	Openbare bibliotheek Antwerpen
15.09.2008	T. Dhaese	MAS/Kenniscentrum
16.09.2008	J. van Alphen	MAS/ Etnografie
17.09.2008	W. Van Hoof	Mas/Volkskundemuseum
17.09.2008	J. Vrelust	MAS
18.09.2008	C. Bastiaens en Ch. Waterschoot	Kabinet Havenschepen
22.09.2008	C. Depauw	MAS
24.09.2008	D. Dubois en H. Jacobs	Hogere Zeevaartschool
24.09.2008	L. Van Coolput en F. Van Otterdyk	Gebruikers/deskundigen
25.09.2009	M. Nauwelaerts en L. Verheyen	Red Star line Museum
26.09.2008	J. Rombouts	Kabinet Cultuur
26.09.2008	S. Thielemans	Bedrijfseenheid Cultuur Stad Antwerpen: Musea, bibliotheken en erfgoed
29.09.2008	Jan Mees en medewerkers	VLIZ Oostende
30.09.2008	F. Mostaert	Waterbouwkundig Laboratorium Borgerhout
30.09.2008	T. Noordermeer en J. Corthouts	Bibliotheek Universiteit Antwerpen
02.10.2008	R. De Block	Archief CMB
02.10.2008 13.11.2008	Ph. Dumoulin A. De Vos	Havencentrum Lillo Vrienden van het Scheepvaartmuseum